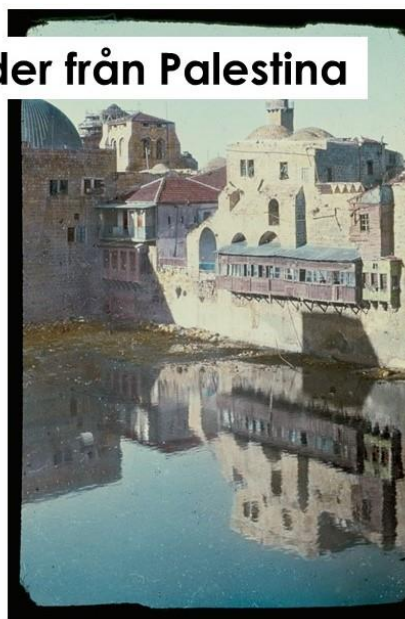
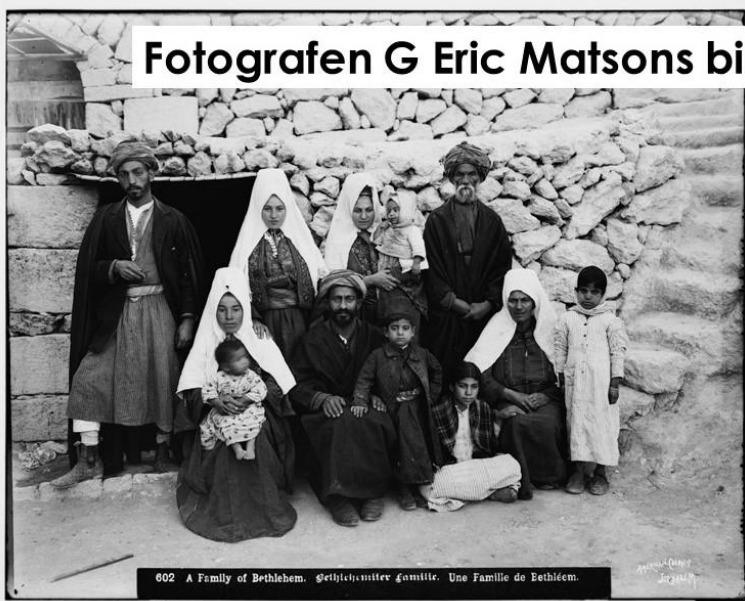

Fotografen G Eric Matsons bilder från Palestina

FÖRR OCH NU
Tidskrift för en folkets kultur och historia

INNEHÅLL NUMMER 3 2018

Ledare Värdet med Sverige. Vad vill vi försvara?.....	3
Jan Käll Att skriva om <i>al-Nakba</i> (del II).....	8
Recension Mike Powers om Ronan Farrows <i>War on Peace</i>	42
Tidsbilder Jan Käll Att se Hamlet på <i>The Globe</i> i London.....	47
Per-Olov Käll Resebrev från Sydfrankrike.....	51

Förr och Nu är en kulturtidskrift som tidigare utkom mellan åren 1974 och 1996. Tidskriften var den gången en papperstidning i A5-format och utgavs med fyra nummer per år. Detta är ett försök att åter väcka liv i tidskriften, nu som webbtidskrift. Webbadressen är www.forrochnu.se.

Förr och Nu:s program och inställning uttrycks genom de fyra parollerna:

Försvar för yttrande- och tryckfriheten *För en folkets kultur*

För en folkets historia

Antiimperialism

Varje artikelförfattare svarar dock själv för de åsikter hen framför.

REDAKTION:

Ulla-Britt Antman

Jan-Olof Erlandsson

Jan Käll

Per-Olov Käll (ansvarig utgivare)

Anne Lidén

KONTAKT:

Redaktionen nås på

red@forrochnu.se

eller adress

Förr och Nu

c/o Käll

Nya Tanneforsvägen 38 C

58242 Linköping

Ledare

Värdet med Sverige – och värnet om Sverige. Vad är det egentligen vi vill försvara?

AV ANDERS BJÖRNSSON

**Anförande hållet vid konferensen
”Nordiska fredssamtal” i Degerfors
18 maj 2018.**

Foto: Knut Lindelöf

När man slår vakt om en sådan sak som det nationella oberoendet, kan det vara bra att veta vad det är man slår vakt om. Det kan ju inte bara vara en absolut princip, för naturligtvis går det inte att tänka sig ett samhälle som är helt oberoende av omvärlden, till exempel när det gäller handel, utbyte av kunskaper, turism och så vidare. Nationellt oberoende är inte samma sak som isolering. Men man måste kunna förklara vad det är som hotas eller försvinner om oberoendet på den politiska arenan – den statliga suveräniteten – upphör eller naggas i kanten. Annars blir parollen en floskel. Vad är det vi, potentiellt, skulle gå miste om då?

Det har väldigt litet med självgodhet att göra – kanske har det med stolthet att göra.

Här vill jag ta upp en aspekt av detta, nämligen behovet av att göra reda för vad det är som är bra och förtjänstfullt med det svenska samhället – i och för sig och vid en internationell jämförelse. Det finns en långvarig ovana, som periodvis har styrt den politiska debatten, att lyfta fram brister och ofullkomligheter i det svenska samhällsbygget – till den grad att det friska och förnuftiga har hamnat ur blickfånget. Detta är allmänt sett en fallgrop för alla samhällskritiker, att haka fast vid det som är negativt eller det som utvecklas åt fel håll. Men att kritisera betyder bokstavligen att granska, inte att fördöma och inte att förkasta.

Den här distinktionen har man inte alltid velat förstå. Om vi går igenom ett antal årgångar av Clarté eller Folket i Bild/Kulturfront, så ska vi finna att svartmålningarna av det svenska samhället, liksom av den svenska politiska kulturen, har varit legio. Jag har själv lämnat flera bidrag till den genren. Samma gäller på högerkanten, där det har funnits och finns många aktiva föreningar för Sverigehatarnas vänner. Hur löjligt är till exempel inte det svenska alkoholmonopolet? Och hur skrattretande var inte Statsapoteket? Hur usel är inte den svenska skolan, den svenska polisen? Hur farlig har inte den svenska invandringpolitiken varit? Ja, ibland kan det vara svårt att veta vad som är höger respektive vänster i de många dysforiska Sverigebeskrivningarna.

Håller alltså Sverige på att gå under, eller är det lika bra att det gör det?

Låt mig säga: jag accepterar inte frågeställningen. Den är påtvingad och uttryck för en defaitism som inte sällan

gör sig gällande i den försvars- och säkerhetspolitiska debatten. Där kan det heta att Sverige inte kan stå utanför ett krig mellan stormakter. Men om vi blir indragna i ett sådant krig – med eller mot vår vilja – är det rätt sannolikt att vi som nation och samhälle kommer att gå under. Det får inte ske. Det sägs att vi inte har en chans om vi blir angripna. Det är nederlagstänkande. Då kan man lika gärna lägga sig ned och dö.

Det är därför som jag inte accepterar frågeställningen.

Alla ska vi dö, men vi behöver inte förden skull påskynda döendet.

För att bli konkret och anknyta till titeln på mitt anförande: Vad betyder försvar- et av nationellt oberoende för dem som bor i Sverige, låt mig kalla det: från en folklig intresseståndpunkt? Vad betyder det politiskt och praktiskt?

Det betyder att vi är rädda om och värnar några saker som faktiskt är bra eller mycket bra med Sverige, men också att vi skapar förutsättningar för att saker och ting som kanske inte är så bra kan förbättras. Vad syftar jag då främst på?

Det är i grund och botten sådant som vi ofta tar för givet och därför inte alltid tänker så mycket på. Men det man inte tänker så mycket på kan lätt falla i glömska och bli på något sätt sterilt eller obsolet och svårt att ta ställning för, ta strid för. Jag ska ta upp några punkter.

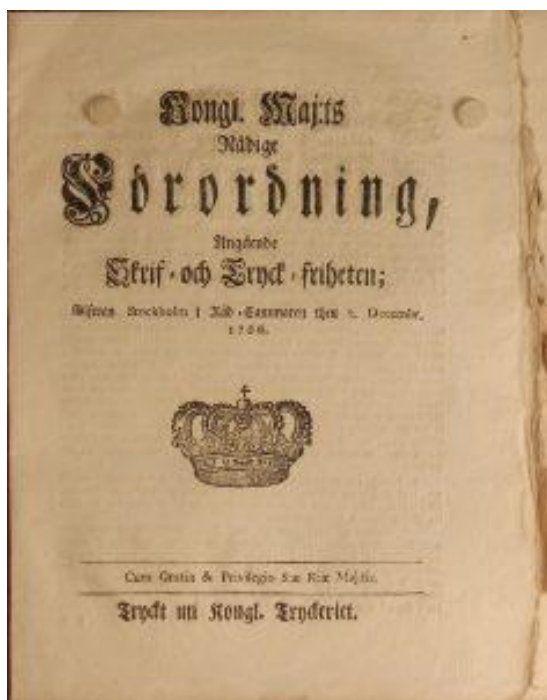
Ett generellt drag i det svenska samhället, som skiljer det från många jämförbara samhällen, är förmågan till sammanhållning. Den har inte infunnit sig utan vidare. De svenska bondeupproren och stormannakonflikterna var nog så blodiga. Men efter senmedeltiden tynade de bort. De kostade för

mycket. De fyra riksständerna träffades på riksdagen, en politisk förhandlingskultur infann sig. Extrema politiska rörelser har haft dåligt fotfäste i vårt land. Revolutioner och statskupper, som 1809 och 1772, var varit relativt oblodiga föreställningar. Det betyder inte att det inte har förekommit klasskamp, men den har i allt väsentligt tagit institutionella former. För riktigt omvälvande saker har det gärna krävts ett majoritetsbeslut i kommunalfullmäktige åtminstone – det brukade journalisten och Per Albin-biografen Anders Isaksson alltid hävda.

Ett annat drag i den svenska samhällsmodellen är den relativa frånvaron av korruption. Svenska ämbetsmän har i allmänhet varit oväldiga, åtminstone sedan början av 1800-talet. Mutor och sportler försvann relativt tidigt i den svenska statsförvaltningen, och överträdelserna har därför ansetts som särdeles svårartade, aldrig som *business as usual*. Sverige, liksom den forna svenska riksdelen Finland, ligger därför alltid i topp vid internationella rankingar som mäter graden av transparens och rättssäkerhet. Man misstror inte sina myndigheter, och när de åsidosätter lagar och förordningar och god förvaltningssed blir det ett jäkla liv.

En viktig anledning till att vi har en sådan här myndighetskultur är Sveriges långvariga tradition av offentlighet och tryckfrihet. Med 1766 års tryckfrihetsförordning försvann den politiska censuren och principen om allmänna handlingars offentlighet infördes. Den reformen blev en nagel i ögat på ämbetsmän och politiker. Svenska folket fick en grundlagsskyddad rätt att kritisera – det vill säga att granska – sin överhet. Det har gjorts många försök att kullkasta den ordningen sedan dess, men i de allra flesta fallen har de misslyckats. Man kan säga att försöken

hela tiden pågår, men det gör också vak-samheten, det publika skyddet av denna fundamentala rättighet. I Sverige är offentlighet huvudregeln och sekretess undantaget; i flera jämförbara länder är det tvärtom.

Den svenska Tryckfrihetsförordningens originaldokument av år 1766. [Källa: Creative Commons]

I Sverige står medborgarsamhället – man säger ibland något missvisande civilsamhället – starkt. Man har kallat Sverige det föreningstätaste landet på jorden. Den frivilliga organiseringen av människor utgör en motvikt till den offentliga makten. Den svenska staten är inte stark, om man jämför med exempelvis Frankrike eller Storbritannien, det är samhället som är starkt hos oss. Snart sagt varje gruppintresse tenderar att få sina organisatoriska uttryck. Man utser representanter, och detta sker underifrån. Man ingår koalitioner, på frivillig basis. Vi har ingen lagstiftning eller registreringsplikt för ideella föreningar i vårt land. En mycket hög grad av frihet gäller på det här

området. Sverige är också ett land som i modern tid inte har haft något parti-förbud. Detta är säkert inte helt unikt men i vart fall – om man blickar tillbaka i historien – tämligen sällsynt. Motståndaren är sällan en fiende, oftare en samarbetspartner.

Medborgarsamhället har också varit en grund för bildning, också när det allmänna skolsystemet har sviktat eller varit orättvist. Vi har folkbibliotek och folkhögskolor. Vi har teatrar och föreläsningföreningar. För några år sedan talade jag i Strömstads historieförening, om den österrikiske författaren Joseph Roth som jag då hade översatt till svenska. Strömstad är en kommun med 12 000 invånare. Historieföreningen har 400 medlemmar. Det kom 150 personer och lyssnade till mig, en Mister Nobody. Föreningen har också en nål, som jag bär på kavajuppslaget idag. Det finns hundratals, ja säkert flera tusentals sådana här föreningar – bildningsnoder – i vårt land. Det är ett rikt kulturarv, värt att slå vakt om.

Medborgarsamhället är faktiskt samtidigt grunden för social trygghet. Facken har drivit fram goda löneavtal och arbetslöshetsförsäkringar – och har kunnat göra detta därför att en majoritet av arbetskraften är fackligt organiserad. Vi har sedan andra världskriget haft en tradition av socialt bostadsbyg-gande – med allmännytta, kooperativt boende, bostadsrätter. Det finns hyresgästföreningar och bostadsrätt-föreningar, typiska folkrörelseskap-elser. Och i Sverige har kvinnor kämpat för rätten till arbete, för dagbarnvård, för aborträtt, för en mycket generös, betald föräldraledighet. Även sjukvården är förhållandevis tillgänglig och billig. Visserligen har det skett nedskärningar och privatiseringar av det allmänna inom socialsektorn i vid be-märkelse, men fortfarande finns det ett betydande motstånd i opinionen mot

vinster inom vård och omsorg – vinster som vanligen inte inhöstas på marknaden utan genom bidrag från stat och kommun.

Jag kunde ha gjort den här uppräknin- gen längre. Och en sak borde ha funnits med på listan, som efter hand har bortfallit men som är en grundbult. Det är folkförsvaret, den allmänna värnplik- ten. Den var under hundra år en integrerad del av den svenska modellen. En försvarsmakt som rekryterades un- derifrån. Plikten som en solidarisk handling. Massarmén som krigsavhål- lande. Ett värn för vårt demokratiska samhällssystem – hur många brister man sedan må tillskriva det systemet. En försvarsorganisation med stor kom- petens från livets alla områden och med uppbackning av landets medborgare. Förlusten av värnplikten har gått hand i hand med den politiska viljan att lägga vårt lands öde i händerna på krigsvilliga stormakter och militärallianser. I vårt närmaste grannland Finland, som lik- nar oss i nästan alla avseenden, har man sett till att inte hamna i den situationen.

Folkförsvaret behövs för att det svenska – och nu talar jag inte om det etniskt svenska – inte ska gå om intet. Folkför- svaret är smidigt, billigt. Det kommer inte att kunna användas till angrepp. Det kommer inte att kunna sättas in mot det egna folket. Det kommer att finnas i hela landet och inte bara på några få platser. Det stärker medbor- garandan. Det befrämjar den sociala integrationen och har en otvetydig jäm- likhetsaspekt. Vill man till exempel skydda sig mot så kallade cyberhot, kan man inte avstå från människor som har sin dagliga gärning inom it-sektorn. Om det uppstår katastrofer i vårt samhälle, måste många välövade människor kunna sättas in i försvarsorganisation- en. Det här är en överlevnadsfråga.

Sverige är ett rikt land. Det är värt att försvara, och det måste få kosta. I slutet av 1960-talet var försvaret av landet den andra största posten i statsbudgeten. Så är det sedan länge inte. Försvarsnega- tivismen firade triumfer på sexti- och sjuttitalet. ”Vägra döda, vägra värn- plikt” hette en antologi på ett tidstypiskt tema. Förståelsen för att den svenska alliansfriheten och neutralitetspolitiken krävde ett mycket starkt försvar – inte bara militärt, utan också civilt, med skyddsvärn, hemvärn, frivilligorganisa- tioner – började avta. Den politiska vänstern var pådrivande i den här processen.

Det måste ske ett omtänkande, och det har redan inletts. Avvecklingen av folk- försvaret skedde parallellt med att svenska krigare sändes ut till strid i främmande land. Det borde ha blivit en ögonöppnare, och blev det säkert för många. Samtidigt började vår tradition- ella alliansfrihet – som på det politiska planet inte hade varit en partiskiljande fråga – att ifrågasättas. Detta har tårt på den nationella sammanhållningen. Vi har fått ett allianspolitiskt komplex som strävar efter makt – regeringsmakt och makt över opinionen – hittills dock med begränsad framgång.

Nu – och just därför – måste medbor- garsamhället reagera och agera. Vi som sedan drygt tre år tillbaka driver sajten **alliansfriheten.se** anser att försvars- frågan är en första rangens demokrati- fråga. Vårt samhällssystem hänger på freden. Freden hänger på att vi kan och vill försvara oss. Och den viljan bygger på att vi har mycket att vara rädda om och försvara.

Tidningen Folket i Bild/Kulturfront ha- de för några år sedan en artikelserie om svenska hjältar. Själv skrev jag där om Lars Kruth, teckenspråkets pionjär i vårt land. En frimodig och okuvlig människa. En individ att vara stolt över.

Det finns många sådana svenskar. Deras insatser bidrar utan tvivel till en allmän försvarsvilja, en anda av motstånd och uppoffring, ja kanske rentav ett kollektivt hjältemod.

Och det är bland annat därför som man inte bör tala tyst om vad som är bra med Sverige. Andra skulle till min uppräknings kunna lägga: den sköna svenska naturen, det goda brännvinet, folkmusiken och det svenska sångarundret, de kreativa forskarmiljöerna, vår långa historia av internationalism och uppbackning av FN-systemet, vårt sympatiska nordiska grannskap.

De här mötena i Degerfors är också ett föredömligt uttryck för vårt svenska – ibland kanske litet träaktiga – sätt att samtala, överlägga, komma till resultat också när man är oenig. Jag utgår från att alla som har lyssnat på mig i eftermiddag inte är eniga med mig om allt. Men jag tror ändå att vi kan finna vägar som bär framåt i den försvars- och säkerhetspolitiska diskussionen. En del av sina käpphästar bör man kunna hålla i stallet.

Också detta är en första rangens fråga.

Att skriva om al-Nakba (del II)

AV JAN KÄLL

Andra delen av Jan Källs artikel om konflikten mellan judar och palestinier som föregick bildandet av staten Israel och som alltså pågår, ett ämne han söker skildra i dramatisk form. I den första delen beskrevs konflikten bakgrund (Förr och Nu Nr 2 2018) i den uppdelning av Mellersta Österns territorier som genomfördes av Första världskrigets segrarmakter England och Frankrike samt den ödesdiga roll som den brittiske utrikesministern Arthur James Balfours uttalande i november 1917, ”Balfourdeklarationen”, kom att spela. I denna del skildras konflikten utveckling under 30- och 40-talen med FN:s uppdelning av Palestina i en judisk och arabisk del, sionisternas brutala fördrivande av palestinier från ”de egna” områdena fram till mordet på det svenska FN-sändebudet Folke Bernadotte av en sionistisk terrorgrupp i september 1948 några få månader efter att staten Israel utropats.

Flertalet fotografier som illustrerar denna text har tagits av den svenskättade fotografen G. Eric Matson och dennes kollegor, vilka utvandrade från Nås socken i Dalarna till Jerusalem några år innan förra sekelskiftet. G. Eric Matson donerade 1966 sitt bildarkiv till *Library of Congress* på vars hemsida samtliga av bildgruppen *American Colonys* fotografier numera finns fritt tillgängliga (ref. [35]). Samlingen omfattar över 22 000 bilder.

Beskärande av olivträd. Palestina.

Sionisterna

Jag ville göra en bred skildring. Även om tyngdpunkten skulle ligga på de palestinska böndernas liv ville jag även ha med det storpolitiska spelet. Kolonialismens företrädare och den nationalistiska palestinska eliten. Högt och lågt. Som hos Shakespeare.

För historien om *al-Nakba*, katastrofen, och skapandet av staten Israel äger en Shakespeares mäktighet. Den innehåller inte bara engelsmännens svekfulla agerande gentemot de palestinska araberna och arabernas efterföljande tragedi. Det är också berättelsen om hur engelsmännen förlorar kontrollen över sitt judiska värdfolk och får uppleva hur det vänder sig mot dem själva.

I en pjäs om al-Nakba måste givetvis även de judiska sionisterna ha en plats.

Men sionisterna bör göra entré förhållandevis sent. Handlingen bör arbeta sig fram mot, bygga upp och förstärka deras entré. De omtalas hela tiden, både

av araberna och engelsmännen. Men förutom Weizmann och lord Rothschild, som inledningsvis skymtar förbi i scenen om Balfourdeklarationen (se del I), uppträder sionisterna inte i helfigur förrän långt fram i pjäsen. Greppet är dock mer än en dramatisk effekt. Jag tror nämligen att det på ett trovärdigt sätt avspeglar den historiska situationen. Från och med den brittiska ockupationen efter första världskrigets slut fram till andra världskrigets utbrott byggdes det judiska samhället i Palestina upp i skydd av en brittisk sköld. Under mandatets första decennium var det judiska samhället fortfarande förhållandevis svagt. Men det expanderade snabbt. Uppskattningsvis investerade judarna mellan de två världskrigen 125 miljoner pund i landet. Under samma tid ökade den judiska arbetskraften från omkring 20 000 till cirka 188 000 personer. De till Palestina immigrerande judarna visade prov på en förbluffande företagsamhet. Deras kolonisering innebar ett stort ekonomiskt uppsving och en genomgripande modernisering av landet.

Jude från Jerusalem omkr. år 1900.

Till en början gick den största delen av det investerade kapitalet till markköp och etablering av bosättningar men kom successivt att i ökad utsträckning även omfatta investeringar i stadsbebyggelse, mindre tillverkningsindustri, handel och transport. Även större industrier etablerades, bland annat kraftverk för elproduktion, fabriker för saltutvinning och cementtillverkning. Britterna bistod med nödvändiga koncessioner. Idag är Israel industriellt, tekniskt och vetenskapligt en ledande nation. Och en kärnvapenmakt.

Eftersom ett grundläggande drag hos den judiska kolonisationen av Palestina var exkluderingen av arabisk arbetskraft kom det ekonomiska uppsvinget endast till mycket liten del Palestinas arabiska befolkning till godo. Det var huvudsakligen det som skiljde sionismen från andra europeiska koloniseringsprojekt i exempelvis Kenya och Rhodesia. De judiska kolonistörerna undvek medvetet att exploatera såväl den arabiska arbetskraften som den arabiska ekonomin. Den socialistiska fackföreningen *Histadrut* var till och med beredd att tillgripa våld för att förhindra att judiska företagare använde sig av arabisk arbetskraft.

Men den ekonomiska isolationismen sträckte sig längre än så. Ty samtidigt som den växande judiska befolkningen kom att utgöra en ny marknad för arabiska produkter sålde sionisterna i stort sett inga av de produkter de själva producerade till araber. Följden blev att den judiska ekonomin var och förblev oberoende av den arabiska ekonomin. Även om syftet inte var att skada den arabiska ekonomin – utan snarare en konsekvens av sionisternas socialistiskt färgade ambition att undvika all form av kolonial exploatering – blev den långsiktiga effekten av denna ekonomiska isolationism att den ytterligare bidrog

till att få en delning av landet att framstå som oundviklig [1].

Under detta det brittiska mandatets och det judiska nationella hemmets första årtionde skedde också en viktig maktförskjutning inom den sionistiska rörelsen. Den politiska sionismen hade startat som en internationell judisk rörelse som, sedan Theodore Herzls död i början av 1900-talet, styrts i första hand från London och New York. Dess främste och mest inflytelserike företrädare var den i London bosatte rysk-judiske kemisten Chaim Weizmann. Weizmann hade gjort en betydande insats för de brittiska krigsansträngningarna under första världskriget genom sin upptäckt av hur man kunde framställa aceton genom industriell fermentering. Aceton behövdes för framställningen av *kordit*, som ersatt svartkrutet i projektiler. Weizmann var under kriget chef för den kungliga brittiska flottans laboratorier. En position som gav honom värdefulla kontakter inom den högsta politiska administrationen och möjliggjorde viktiga insatser för den sionistiska saken.

Chaim Weizmann avbildad på israeliskt frimärke.

I och med den tilltagande judiska immigrationen övertogs kontrollen av den sionistiska rörelsen alltmer av dess företrädare på plats i Palestina. Redan i början av 20-talet var den sionistiska politiska administrationen komplett utbyggd med departement uppdelade efter ansvarsområden. Företrädare sprun-

gna ur den socialistiska fackföreningen Histadrut, som omvandlats till det politiska partiet *Mapai*, det palestinska arbetarpartiet, beklädde ett ständigt stigande antal av ministerposterna i skuggregeringen.

Walter Rothschild, bankir och zoolog, tecknad av Leslie Ward (1851-1922) i *Vanity Fair* den 13 september 1900.

Från och med 1933 innehade *Mapai*s representanter samtliga centrala poster. Med stöd av denna maktbas övertog *Mapai* inte bara ledningen över sionisterna i Palestina utan även kontrollen över rörelsens internationella delar. Denna maktförskjutning skulle komma att få stor betydelse för sionismens fortsatta inriktning.

Den främste bland sionisternas palestinska företrädare var otvivelaktigt David Ben-Gurion, som från och med 1935 var ordförande för det Judiska rådet i

Palestina och således i praktiken skuggregeringens premiärminister. Ben-Gurion hade, inspirerad av de sionistiska idéerna, kommit till Palestina från Polen som ung pionjär 1906. I Polen hade han tidigt anslutit sig till socialismen och – som en reaktion på de ständiga pogromerna – bildat en judisk försvarsorganisation. För detta blev han fängslad och det var därefter han emigrerade till Palestina. Han utvisades ur landet av turkarna 1915 på grund av anti-osmansk verksamhet och kom att tillbringa några år i bland annat USA. Utöver sitt arbete för den sionistiska saken bildade han där en judisk brigad, som stred på Storbritanniens sida i första världskriget. Han återvände till Palestina 1921.

En palestinsk flicka som plockar oliver.

Från mitten av 1920-talet till en bra bit in på 60-talet var Ben-Gurion sioniströrelsens främste ledare. Han byggde upp sin maktposition inom fackföreningsrörelsen men kom sedan huvudsakligen att sysselsätta sig med uppbyggnaden av den blivande judiska staten. Detta gav honom ett avgörande inflytande över såväl besluten om som genomförandet av fördrivningen av palestinerna. Inte minst som han förstod att skaffa sig kontroll över säkerhetstjänsten och militären inom den sionistiska politiska apparaten. Han lyckades också driva igenom uppfattningen att en framtida judisk stat förutsatte en absolut judisk domi-

nans, det vill säga en judisk befolkningsmajoritet.

Vid tiden för Peelkommissionens förslag att dela landet i en judisk och en arabisk stat – en idé Ben Gurion för övrigt såg som ett nödvändigt steg på vägen – lanserade han begreppen *våld* och *tillfälle*, två kodord avsedda att beskriva den väg genom vilken den judiska staten skulle komma till stånd. Det han menade var att en judisk majoritetsstat endast kunde upprättas med hjälp av våld – av det enkla skälet att araberna aldrig frivilligt skulle gå med på dess bildande. Vad gäller begreppet *tillfälle* syftade det på behovet av att invänta det rätta historiska tillfället då en militär aktion skulle vara politiskt möjligt att genomföra. Många av hans kollegor inom det sionistiska ledarskapet fortsatte dock att hoppas på att en judisk majoritet skulle kunna uppnås genom successiva landförvärv. Men Ben-Gurion insåg tidigt att enbart landförvärv inte var tillräckligt. Det skulle visa sig att han hade rätt.

Det finns en anekdot om Ben-Gurion och en av hans kamrater bland de unga pionjärerna från tiden då de först anlände till Palestina i början av 1900-talet. Kamraten hette Shlomo och han och Ben-Gurion diskuterade. Ben-Gurion menade att de borde bilda en försvarsstyrka, så att de kunde värja sig mot angrepp från araberna. Men Shlomo svarade att det borde de inte alls göra. Shlomo hävdade att de återvänt till det heliga landet för att leva ett fredligt liv. Men om de uppväckte arabernas vrede skulle de inte få någon *shalom*, fred. Men Ben-Gurion bara log och sa att Shlomo levde i himmelriket, och där kunde man kanske leva i fred och samförstånd, men i den verkliga världen var det bara styrka som ingav respekt. Kamraten Shlomo lämnade sedermera Palestina och återvände hem till Paris medan Ben-Gurion kom att bli

den nybildade staten Israels förste premiärminister [2].

Anekdoten är talande eftersom den visar att Ben-Gurion redan på ett tidigt stadium hade klart för sig att de sionistiska ambitionerna i Palestina oundvikligen skulle komma att leda till konflikt med araberna. Ben-Gurion skulle senare också uttryckligen, i vart fall i den inre kretsen, säga att en konflikt mellan sionisterna och araberna var oundviklig. Oundviklig eftersom båda ville ha samma sak. Palestina [3].

Ideologiskt undvek de övriga ledande sionisterna i det palestinska judiska rådet att beskriva situationen på det sättet. Istället talade de om araberna i Palestina som några som var i avsaknad av nationell känsla. De hävdade att araberna inte utgjorde någon egen distinkt nation och att de saknade särskilda historiska band till Palestina. Araberna beskrevs som nomader som knappast ens var medvetna om de gränser, som drogs upp av européerna efter kriget. De påstods istället ingå i en större panarabisk nation, eftersom språket, sederna och religionen var desamma överallt. Av den anledningen behövde araberna inte Palestina av några nationella skäl. De ansågs även kunna omplaceras utan att lida någon större skada. Det lades fram detaljerade förslag om att i hemlighet närma sig Iraks regering för att utröna dess intresse för att ta emot palestinsk-arabiska jordbrukare [4].

Ben-Gurion motsatte sig emellertid det synsättet. Medan de övriga i det sionistiska ledarskiktet ansåg att den arabiska befolkning revolterade enbart för att de stod under inflytande av en egennyttig arabisk elit, insåg Ben-Gurion att araberna tvärtom kämpade för att inte förlora sitt hemland. Judar och araber var därför enligt Ben-Gurion inbegripna i en fundamental konflikt,

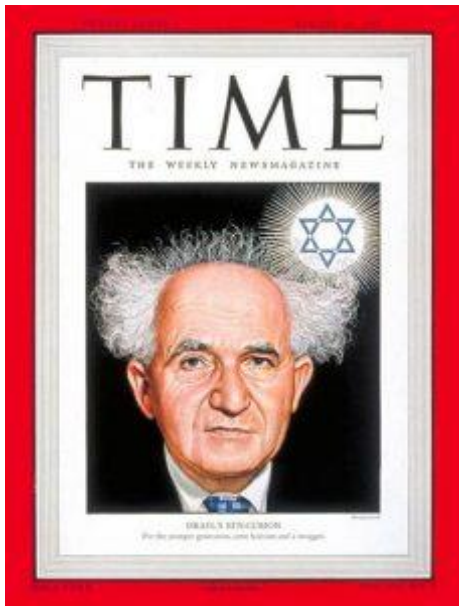
där båda betraktade Palestina som sitt eget land.

Ben-Gurion var också tydlig med att kärnan i konflikten var den judiska immigrationen. Enligt Ben-Gurion stod det fullkomligt klart för varje arab att Palestina – med en invandringstakt på sextio tusen judar per år – snart skulle vara en judisk stat. Det tjänade således inget till att för araberna framhålla de materiella fördelar, som den judiska immigrationen förde med sig. Araberna var inte intresserade av dessa materiella fördelar. De önskade behålla sitt hemland och få ett slut på den judiska invandringen [5]. Så såg, menade Ben-Gurion, den situationen ut som sionisterna hade att hantera.

Både Ben-Gurion och Weizmann insåg att framgången för de sionistiska ambitionerna i stor utsträckning var beroende av omvärldens syn på konflikten mellan judar och araber. I motsats till många andra inom det sionistiska ledarskiktet, vilka var starkt antibritiska, hävdade Ben-Gurion behovet av fred och goda relationer med britten. Skälet till Ben-Gurions hållning var realpolitiskt. Det var en sak att i skydd av den brittiska skölden administrera massimmigrationen och bygga upp ett nytt samhälle. Men i samma stund som briter och den övriga världens stöd försvann skulle judarna i Palestina vara utlämnade till en vida större arabisk befolknings fiendtlighet. Följaktligen var det klok politik att i varje läge i omvärldens ögon framstå som kompromiss- och förhandlingsvillig.

Sionisterna hävdade vidare att deras nationella hem skulle vara byggt på etisk grund. Ben-Gurion sa uttryckligen att judar och araber inte mättes med samma måttstock och att judarna därför inte hade råd att avvika från den moraliska kurs de påstod sig följa. Till exempel hade de svurit på att aldrig gå

till angrepp. De skulle enbart försvara sig mot angrepp.

David Ben-Gurion på omslaget till TIME 1948. Tecknare Boris Artzybasheff (1899-1965) [Källa: Public Domain]

Kort sagt fanns inget utrymme att hämnas på arabiska attacker på judar. Där-
emot skulle det arabiska våldet utnyttjas för att förstärka omvärldens *sympati* för sionisternas sak. Om omvärlden insåg att judarna i Palestina aldrig själva angrep utan enbart försvarade sig mot övergrepp skulle de segra politiskt.

Hur utforma en scen där den sionistiska ledningen i Palestina introduceras? Tidsmässigt utspelar sig scenen under den arabiska revoltens inledningsskede, runt 1936, och innefattar också ett arabiskt angrepp på en judisk buss. En av ambitionerna med scenen är att visa fram Ben-Gurion som den sluge taktiker han var och hur skickligt han hanterade oppositionen inom den sionistiska politiska ledningen. Men scenen vill även antyda hans obönhörliga ambition att kuva araberna. Ben-Gurions smeknamn var *Den gamle*. Det är under det namnet han uppträder i pjäsen. Den Katz som också, utöver de övriga medlemmarna i det judiska rådet,

förkommer är en fiktiv gestalt. Men delar av hans argumentation och inställning är modellerade efter den vitryske sionisten och redaktören Berl Katznelson.

Scenen är som följer:

DET JUDISKA RÅDET *sammanträder*.
DEN GAMLE är ordförande.

RÅDET:

Araberna i Palestina utgör inte någon egen distinkt nation. De är ingen integrerad del av landet. De har inga särskilda historiska band till platsen. Araberna är nomader. De driver. De ingår i en större panarabisk nation. De flesta av dem känner inte ens till de gränser som drogs upp av européerna under kriget. Språket, sederna och religionen är desamma överallt. Araberna behöver inte Palestina av nationella skäl. De är minst lika bundna till andra platser. Alltså kan araberna i Palestina omplaceras utan att lida någon större skada.

DEN GAMLE:

Men tror ni araberna frivilligt går med på att flytta? Till exempel de med stora apelsinodlingar på vägen mellan Tel-Aviv och Jaffa. Skulle de frivilligt överge vad de har och flytta till Syrien eller Jordanien?

RÅDET *funderar*.

RÅDET:

Man skulle kanske kunna närma sig den irakiska regeringen – för att undersöka om den – eventuellt – vore intresserad av att utöka sin andel jordbrukande befolkning – och om den förfogar över land där de evakuerade kunde placeras. En sådan undersökning måste givetvis utföras under största diskretion. Det är av yttersta vikt att syftet med planen inte läcker ut. Araberna får inte ana något. Man skulle kunna skicka någon som under täckmantel

av journalist eller forskare undersöker förutsättningarna för en förflyttning av de palestinska araberna till Irak. Nästa steg blir sedan att skapa en expertgrupp som undersöker de ekonomiska förutsättningarna för projektet – inklusive kostnaden för att transportera de palestinska araberna, by för by, tillsammans med deras egendom och boskap. Transporten skulle kunna ske via den nya väg som byggts av det irakiska oljekompaniet. För övrigt har Chaim i Damaskus en speditjonsfirma med en för ändamålet lämplig fordonsflotta. Hans chaufförer är mycket erfarna. De kör mellan Haifa och Bagdad på trettio timmar. De skulle vara väl lämpade att transportera de evakuerade araberna. Det torde inte vara några problem att nå en tillfredställande uppgörelse med herr Chaim om uppdraget.

KATZ kommer. Upprörd.

KATZ:

Har ni hört? Den senaste rapporten. Den kom in till redaktionen precis nyss. En civil passagerarbuss har i ett bakhåll attackerats på vägen mellan Jaffa och Tel Aviv. Ett stort antal döda, och bland de döda både kvinnor och barn.

RÅDET:

Fruktansvärt. Dessa barbarer! De drar sig inte för något. Detta kan vi inte låta passera obesvarat.

KATZ:

Odjur är de! Vi måste ge igen! Det enda språk de förstår är våldets!

DEN GAMLE:

Vi bör sträcka ut en hand till araberna, och erbjuda oss att förhandla med dem.

KATZ:

Hörde du inte vad jag just sa? Vill du ha fler detaljer? Tre barn, inget äldre än tio år, låg i sanden bredvid vägen. Alla skjutna i ansiktet. Oigenkännliga! Vi måste hämnas. Hårt och skoningslöst!

RÅDET:

Ja!

DEN GAMLE:

Vi ska försvara oss när vi blir angripna. Inget annat.

KATZ:

Är inte överfallet på bussen ett angrepp?

DEN GAMLE:

Det är klart. Men det är över nu. Vi kan inte längre försvara oss mot det. Alla våldshandlingar vi vidtar mot araberna med anledning av angreppet på bussen är att betrakta som hämnd. Och till hämndaktioner ska vi inte förfalla. Det vet ni. Vi har talat om det många gånger. Vikten av *havlaga*, självbehärskning och återhållsamhet i förhållande till arabernas våldshandlingar.

KATZ:

Jo, jag tackar! Förstår du inte att araberna kommer att uppfatta en sådan hållning som svaghet? Som bara kommer att ytterligare stegra deras blodtörst?

RÅDET:

Vi håller med Aron. En sådan hållning vore farlig.

DEN GAMLE:

Vi kan vända arabernas avskyvärda metoder till vår egen fördel.

KATZ:

Kan det någonsin vara en fördel att vårt eget folk dödas?

DEN GAMLE:

Lyssna på mig. Dessa människors död är naturligtvis tragisk. Det jag menar är att det sätt på vilket de dog kan vändas till vår fördel genom att det kan ge oss den brittiska allmänhetens sympati.

KATZ:

Tala inte om de förbannade britterna! Om det inte vore för dom skulle vi för länge sedan ha löst vårt arabproblem. Men britterna struntar i oss. Antisemiter är de dessutom. Hela högen!

DEN GAMLE:

Det är sant att vi har många klagomål på den brittiska regeringen. De flesta må vara berättigade, men vissa är det inte. Och ibland tänker vi att regeringen bara står på arabernas sida. Men det slår oss aldrig att arabernas bild av situationen är en spegelbild av vår egen. Araberna är övertygade om att britterna står på vår sida.

KATZ:

Britterna står på arabernas sida! Det är fullständigt klart. När araberna angriper oss och slaktar vårt folk står britterna med armarna i kors och tittar på. Med araberna har de alltid overseende.

DEN GAMLE:

Ingen regering i världen kan förhindra alla terrorhandlingar. Och när ett folk kämpar för sitt land är de ännu svårare att förhindra. Jag förstår varför regeringen ser ett behov av att visa overseende mot araberna. Det är näst intill omöjligt att undertrycka en folklig motståndsrörelse enbart med våld.

KATZ:

Vänta lite. En folklig rörelse? När du säger en folklig rörelse, menar du då att det också är en nationell rörelse?

DEN GAMLE:

Naturligtvis.

KATZ:

Skulle det araberna ägnar sig åt kunna beskrivas som nationalism? Tillåt mig tvivla! Var är i så fall det sociala och progressiva innehållet, som vi såg hos befrielseörelserna i Polen och hos tjeckerna? Eller i den segdragna kampen mot det europeiska styret i Indien? Eller bland alla folk som försökt befria sin kultur? Inte ett spår av detta finner du hos araberna. Och varför? Därför att araberna är som en skock galna hundar som hetsas mot oss av hänsynslösa agitatorer. Om bara britterna tagit tydlig ställning från början hade arabernas generalstrejk aldrig brutit ut och vi hade förskonats från de blodiga överfallen. Det existerar inte och har aldrig existerat någon arabisk nationell rörelse.

DEN GAMLE:

Man ska inte döma hunden efter håren.

KATZ *ruskar på huvudet.*

DEN GAMLE:

Du bedömer den arabiska rörelsen efter dess innehåll och inte efter dess förmåga att mobilisera massorna. Det som är av betydelse är att innehållet får massorna att göra motstånd.

KATZ:

Nåväl, om engelsmännen som du tycks mena inte är våra fiender, varför låter de i så fall araberna hållas?

DEN GAMLE:

Hur många av er här tycker att Arons ord överensstämmer med vad ni kan iaktta omkring er? Eller ser ni också den brittiska regeringen som enbart en fiende? Är det ingen som förmår uppfatta kärnan i det arabiska upproret? Araberna kämpar för att inte förlora sitt hemland! Det är därför de begår dessa vedervärdiga handlingar. Vår konflikt med araberna beror på att vi i grund och botten vill samma sak. Vi vill båda ha Palestina. Och kärnan i denna konflikt är den judiska immigrationen. Varje tänkande arab förstår att med en invandringstakt på sextio tusen judar per år kommer Palestina snart att helt och hållet vara ett judiskt land. Det spelar ingen roll för dom hur många gånger vi påpekar de materiella fördelar den judiska immigrationen för med sig. Blomstrande handel. Ekonomiska framsteg. Men araberna ser inget värde i det. Dilemmat ligger i att själva vår närvaro och våra framsteg när den arabiska önskan om en egen nation. Man kan se det som en dialektisk process. Vi sionister sökte broderskap och samarbete, men i dess kölvatten följde krig, förstörelse och död. Det är beklagligt men så blev det.

RÅDET:

Vi är förvirrade. Vi förstår inte. Vad ska vi göra? Har vi hamnat i en återvändsgränd? Ska vi ge upp tanken på ett judiskt Palestina?

DEN GAMLE:

Som jag sa: vi måste sträcka ut en hand. Vi måste nå en uppgörelse med araberna. Vi måste erbjuda dem fred.

KATZ:

Hur ska det gå till, om jag får fråga? Om det är som du säger – att araberna inte kommer att acceptera en judisk majoritet och den judiska invandring som skulle skapa en sådan majoritet – då finns det

inga möjligheter till fred mellan araberna och sionisterna.

DEN GAMLE:

Det är riktigt.

KATZ:

Varför talar du då om fred? Går fred med araberna före byggandet av vårt judiska hemland? Går fred med araberna före fortsatt judisk immigration?

DEN GAMLE:

Naturligtvis inte. Immigration går före fred.

KATZ *eftertänksamt*.

Hm...

DEN GAMLE:

Som jag sa måste vi nå en uppgörelse med araberna. Men syftet med en uppgörelse är inte primärt att säkra freden. (Även om det är klart att freden är viktig för oss i uppbyggandet av vårt land.) Men freden är ett medel och inte ett mål. Vårt mål är förverkligandet av sionismen. Bara av det skälet behöver vi fred med araberna. Men det finns ingen möjlighet för oss att nå en uppgörelse med araberna om vi inte först når en uppgörelse med engelsmännen. Bara med engelsmännen i ryggen kan vi nå den avgörande kraften. Själva är vi ännu inte tillräckligt starka. Med ett ord för att nå en uppgörelse med araberna behöver vi först fred med engelsmännen. Och vill vi ha fred med britten kan vi inte betrakta dem som våra fiender. Jag tror att araberna som anföll bussen idag inte bara var ute efter att mörda judar utan att deras avsikt också var att provocera oss till motaktioner och därigenom dränka landet i blod. För all ytterligare blodspillan som orsakas av judar kommer att ge araberna politiska fördelar. Samtidigt som det skadar vår egen sak. Ni måste komma ihåg

att vi inte mäts med samma måttstock som araberna. Vi kan inte tillåta oss att avvika ens en hårsman från den moraliska kurs vi stakat ut! Vi har svurit på att aldrig själva gå till angrepp. Vi har svurit på att endast försvara oss mot angrepp. Och om England och världen ser och förstår att vi aldrig angriper utan bara försvarar oss kommer vi att segra politiskt. Kort sagt kan vi inte tillåta oss några hämndaktioner.

RÅDET:

Det låter förnuftigt. Vi förstår

RÅDET *går*. DEN GAMLE *följer dem*.

KATZ *dröjer kvar*:

Ben!

DEN GAMLE *hejdar sig*.

KATZ:

Det var inte så här vi tänkte att det skulle bli, när vi en gång i tiden kom en hit. Jag har blivit en annan, Ben. När jag hör mig själv blir jag nästan förskräckt. Hur hetsig och aggressiv jag låter. Minns du inte hur vi brukade säga? Att vår generation hade varit vittne till hur nationer som strävat efter frihet och lyckats kastat av sig förtryckets ok sedan skyndade sig att placera detta ok på andras axlar. Är vi likadana Ben? Är vi bara slavar som drömmer om att härska över andra?

DEN GAMLE *rycker på axlarna*.

Ingenting blir någonsin helt som man tänkt sig.

KATZ *eftertänksamt som en som bytt linje*.

Du talar om behovet av fred och samförstånd. Det är bra. Det är väl egentligen i den riktningen vi bör sträva.

DEN GAMLE:

Det gläder mig att du delar min åsikt.

KATZ:

Samtidigt säger du, om jag förstår dig rätt, att denna fred och detta samförstånd bara är ett sken. En mask bakom vilken vi döljer vårt eget begär efter land och makt.

DEN GAMLE:

Om det är en fråga du ställer så förstår jag den inte.

KATZ:

Jag menar vad är det egentligen som skiljer våra uppfattningar åt?

DEN GAMLE:

Du ser kanske världen alltför mycket i svart och vitt. Kanske är det det som skiljer oss åt. Men världen är inte bara på det ena eller det andra sättet. Den är komplicerad.

KATZ:

Drömmer aldrig du Ben?

DEN GAMLE:

Nej, jag drömmer inte. Jag planerar. *Går*.

David Ben-Gurion och sionismens amerikanska orientering

Ben-Gurion skulle komma att ändra sin inställning till Storbritannien och den palestinska mandatregeringen. Synen på den brittiska Palestinapolitiken skulle också komma att bli den stora skiljelinjen mellan Ben-Gurion och Chaim Weizmann. För Weizmann var alliansen med briter en förutsättning för att en framtida judisk stat skulle kunna

komma till stånd. Ben-Gurion däremot betraktade britterna som en nödvändig stöttepelare på vägen. Enligt Ben-Gurion behövde man bara britterna så länge som sionisterna själva saknade kraften att upprätta en judisk stat. Dessutom fick britternas hantering av den arabiska revolten Ben-Gurion att misstänka att Londons stöd för sionismen börjat avta. Och när det brittiska parlamentet antog 1939 års vitbok fann Ben-Gurion det för gott att överge den brittiska skölden.

Judisk protestdemonstration mot den brittiska vitboken, 18 maj 1938.

Vitboken syftade som tidigare nämnts till att begränsa den judiska invandringen till Palestina. Den stadgade att en självständig palestinsk stat skulle upprättas inom tio år och att den judiska invandringen under denna tid skulle begränsas till 75 000 personer. Även om araberna inte accepterade förslaget var vitboken avsedd att vara en eftergift gentemot dem efter revolten, för övrigt en av de få eftergifter britterna gjorde. Huruvida vitboken fick någon verklig praktisk betydelse kan diskuteras. Den judiska immigrationen till Palestina fortsatte, om än illegalt. Det var nog också så Weizmann och övriga sionister i utlandet såg på vitboken: som en läpparnas bekännelse, en politisk gest för att i någon mån söka blidka araberna. Men Ben-Gurion och de ledande sionisterna i Palestina betraktade vitboken som ett svek och ett avsteg från det inofficiella löftet om en rent judisk stat. De drog slutsatsen att det

brittiska stödet inte längre var att lita på och att det var hög tid att söka stöd för den judiska statens tillblivelse på annat håll. Med Ben-Gurions ord: *"Vi vänder oss mot Amerika"* [6].

Ben-Gurion konstaterade att under de senaste femtio åren hade världens största judiska samhälle växt fram i USA – kanske det största judiska samhället någonsin i ett enskilt land. Och även om detta samhälle etniskt inte utgjorde mer än tre procent av USA:s invånare hade det, genom sin koncentration till ett antal nyckelstater, skaffat sig ett betydande politiskt inflytande. De amerikanska judarna var både aktiva och välorganiserade och innehade betydelsefulla poster inom politik, handel, press och kultur. Därigenom kunde de påverka den allmänna opinionen i USA och – i förlängningen – även utöva ett viktigt inflytande på den brittiska Palestinapolitiken. Problemet var att de amerikanska judarnas styrka inte märktes, eftersom den inte var samordnad och inriktad på sionismens mål.

Ben-Gurions och hans medarbetares (i detta fall Moshe Sharett och Eliahu Golomb) tanke var att genom att kanalisera de amerikanska judarnas inflytande påverka den amerikanska regeringen så att den i sin tur påverkade den brittiska politiken gentemot sionisterna i Palestina. Strategin var en motsvarighet till den britterna tillämpade, när de med hjälp av Balfourdeklarationen försökte få de amerikanska judarna att förstå USA att inträda på ententens sida i första världskriget. En viktig skillnad var dock att den här gången initiativet inte kom från någon av stormakterna utan från sionisterna själva.

Ben-Gurions ökande intresse för USA berodde inte enbart på att han hoppades kunna påverka den brittiska Palestinapolitiken. Ben-Gurions tvivel på det brittiska stödet för sionismen var

knappast helt ärligt. Inte heller utgick det från en korrekt politisk bedömning. Inte bara Winston Churchill, som snart skulle bli brittisk premiärminister, utan i stort sett hela Labourpartiets ledning var devota sionister beredda att när som helst öppet ställa sig bakom Harold Laskis paroll att araberna i Palestina borde uppmanas att flytta från landet när judarna flyttade in [7].

Detta visste naturligtvis Ben-Gurion. Hans nya amerikanska orientering var först och främst en konsekvens av hans bedömning att världens maktcentrum var på väg att förskjutas från Europa till USA. Därmed var det nödvändigt för den framtida judiska staten att växla över från Storbritannien till USA som dess främste välgörare och skyddsmakt. Genom närmandet till USA kunde Ben-Gurion även vrida den politiska kontrollen över den sionistiska rörelsen ur händerna på Chaim Weizmann. Uppgiften var långt ifrån enkel, och det krävdes antagligen en långsiktig politisk begåvning av Ben-Gurions kaliber för att lyckas med den.

Biltmoreprogrammet

Det möte med 600 ledande sionistiska delegater, som arrangerades på Hotel Biltmore i New York mellan den 6 och 11 maj 1942, var Ben-Gurions svar på Storbritanniens vitbok. Än mer mötet var en direkt attack på vitboken. Det var ett försök att få dess bestämmelser upphävda genom att förmå den amerikanska politiska ledningen att utöva påtryckningar på den brittiska regeringen.

Den centrala punkten i det program mötet antog krävde att:

”portarna till Palestina skulle öppnas”.

Kontrollen över immigrationen och ansvaret för att bygga upp landet skulle överlåtas till Det judiska rådet. Vidare beslutades att det nya landet

”skulle bli ett judiskt samväldie integrerat i den nya demokratiska världen”.

Vid denna tidpunkt uppgick det judiska landinnehavet i Palestina till knappt 6 procent och judarna utgjorde drygt 31 procent av befolkningen. Trots denna uppenbara minoritetsställning krävde sionisterna genom programmet stöd för en ensidig självständighetsförklaring.

Även om president Franklin D. Roosevelt var välvilligt inställd till sionisternas strävanden i Palestina kröntes inte Biltmoreprogrammet av någon omedelbar framgång. Roosevelt hyste vissa farhågor huruvida ett till ytan så pass litet land skulle kunna rymma både en stor arabisk och judisk befolkning. Särskilt som han befarade att det judiska flyktingproblemet efter kriget kunde bli omfattande.

Med syftet att försöka fördela den befarade judiska flyktingströmmen initierade Roosevelt diplomatiska förhandlingar med ett antal länder. Han var också angelägen att inte företa sig några fientliga handlingar mot araberna. På ett möte med Saudiarabiens kung Ibn Saud hade han försäkrat denne att USA under hans presidentskap inte skulle göra några grundläggande förändringar i sin Palestinapolitik, i varje fall inte utan att först konsultera både araber och judar. Men när Roosevelt plötsligt avled i april 1945 förändrades förutsättningarna för den amerikanska politiken i Palestinafrågan.

Troligen var Roosevelt, utöver intresset för regionens oljetillgångar och allmänna strategiska betydelse, i första hand angelägen om att förhindra att USA

efter kriget översvämmades av judiska flyktingar. Han var mindre bekymrad för Palestinas del. Sätillvida representerade hans efterträdare Harry Truman ingen annorlunda uppfattning.

President Franklin Roosevelt och Saudiariabiens kung Ibn Saud ombord på USS Quincy (CA-71) den 14 februari 1945. Foto: US Army Signal Corps. [Källa: Public Domain]

Det som skiljde dem åt var Trumans ensidiga prosionistiska hållning och övergivandet av alla ambitioner att ta reda på arabernas uppfattning. En av de första åtgärder Harry Truman vidtog efter att ha svurits in som president var att i ett brev till den nyvalda labourregeringens premiärminister Attlee med uttrycklig hänvisning till 1939 års vitbok skriva:

”Det finns ett stort intresse i Amerika för det palestinska problemet. De drastiska restriktionerna på den judiska immigrationen, som infördes i och med vitboken i maj 1939, fortsätter att framkalla protester bland amerikaner engagerade i Palestina och det judiska problemet. De kräver passionerat ett upphävande av dessa restriktioner, som förnekar de judar som fallit offer för nazisternas grymma förföljelser tillträde till Palestina, som utgör deras enda hopp om överlevnad.”

I och med brevet ställde sig Förenta Staternas president – åtminstone indirekt – bakom Biltmoreprogrammets krav på ett judiskt samvälde i hela Palestina. För sionisterna var det

naturligtvis en storartad politisk framgång.

Vid första anblicken kom Truman förhållandevis lindrigt undan. Internationellt var stödet för sionisternas ambitioner knappast särskilt kontroversiellt. Kriget var slut och vidden av nazisternas brott mot judarna (och förvisso inte bara mot dem!) var uppenbara för var och en. Vad som skedde med Palestinas arabiska befolkning framstod i det perspektivet som en fråga av underordnad vikt, nästan som en petitesse. Men Trumans agerande var inte främst – lika lite som Roosevelts – ett utslag av sympati för sionisterna. I själva verket var likheterna med britternas agerande 1917 påfallande. Erbjudandet om Palestina till judarna var ett sätt att själva slippa ta hand om de judiska flyktingarna. Genom sitt brev till Attlee dämpade Truman såväl kongressens som den amerikanska allmänhetens farhågor att USA ensamt skulle tvingas bära bördan av att bereda ett hem för de överlevande östeuropeiska judar, som just hade klivit fram ur nazisternas koncentrationsläger.

Men samtidigt befriade han de amerikanska judarna från det plågsamma besväret att på allvar behöva engagera sig för att deras europeiska olycksbröder skulle beviljas tillträde till USA. Något de amerikanska judarna för övrigt inte alltid, som Norman Finkelstein visat, var odelat entusiastiska inför. En tungt vägande anledning till att *American Jewish Committee* stödde grundandet av Israel var alltså rädslan för att tillströmningen av en stor mängd östeuropeiska judar till USA skulle kunna leda till judefientlighet i landet. Vilket i sin tur skulle kunna hota de inflytelserika positioner de amerikanska judarna så framgångsrikt uppnått [8]. Truman vann genom sitt brev till Attlee även det sionistiska ledarskapets sympati och – kanske än viktigare – de

amerikanska röster de kunde förmodas kontrollera. Truman var helt öppen med detta när han inför arabvärldens församlade ambassadörer förklarade att:

”Jag är ledsen, mina herrar, men jag har att förhålla mig till hundratusentals människor som är angelägna om att sionisterna lyckas. Men jag har däremot inte hundratusentals araber bland mina väljare” [9].

Trumans agerande gick dock på tvärs mot briterarnas intresse av att i någon mån tillmötesgå arabernas krav i Palestina. Något briterarna inte kunde göra mycket åt. Storbritannien var numera en bruten stormakt, som var beroende av amerikanska krediter och utan något att sätta emot.

Biltmoreprogrammet, otvivelaktigt en av Ben-Gurions främsta politiska bedrifter, visade sig bli av central betydelse i skapandet av staten Israel. I praktiken blev programmet inledningen till den i huvudsak alltjämt rådande amerikanska officiella politiska inställningen gentemot sionismen och staten Israel.

Under de fem år som förflutit sedan Ben-Gurion påbörjade sionismens amerikanska orientering hade mycket hänt. Sionisterna i Palestina hade lyckats i sin föresats att kanalisera det judiska inflytandet i USA och att utnyttja detta för att utöva påtryckningar på såväl lagstiftningen som den politiska administrationen. Genom Biltmoreprogrammet blev, som Walid Khalidi formulerat det, de amerikanska judarna en maktfaktor i egen rätt. Från att ha varit de palestinska sionisternas ekonomiska mjölkko förvandlades de till ett politiskt kraftcentrum, som satte ramarna och angav takten för Washingtons – och indirekt även Londons – politik rörande Palestina [10].

Men tiden var knapp och det gällde att handla snabbt och till fullo utnyttja den omfattande sympati som nazisternas folk mord på judar väckt för sionismens sak. Om Ben-Gurion tidigare varit en förespråkare för samarbete med den brittiska mandatregeringen, intog han nu den motsatta ståndpunkten genom att utmåla briterarna som det främsta hindret för förverkligandet av en judisk stat. Ett ställningstagande som möjliggjordes genom det faktum att den judiska militära styrkan nu var sådan att det inte längre fanns behov av en ”brittiska sköld”. Det handlade både om att det numera fanns ett stort antal vältränade judiska soldater att tillgå, och att en omfattande vapenproduktion byggts upp. Det fanns inte längre någon anledning att frukta araberna militärt, inte minst på grund av att briterarna i stor utsträckning slagit sönder arabernas militära kapacitet i samband med revolten 1936-39.

Tiden var kommen att öppet ställa kravet på en judisk stat. Att gå så långt som att kräva Biltmoreprogrammets förverkligande var dock inte aktuellt. Något sådant skulle inte ens Truman ha kunnat ställa sig bakom. Som ett tecken på god vilja föreslog därför sionisterna att den judiska staten skulle omfatta det område som Peelkommissionen 1937 hade föreslagit plus Negev, den ökenregion som ensam utgjorde ungefär halva landarealen. Sammantaget skulle det ge sionisterna 75 procent av landet, trots att de i realiteten bara ägde 7 procent. Förslaget innebar att araberna skulle mista de rikaste och bördigaste områdena. De skulle förlora alla sina citrusodlingar. De skulle förlora all kontroll över Jordanflodens källflöden och all kontakt med havet sånär som på en smal korridor via Jaffa.

Araberna gjorde vad de kunde för att få fram en alternativ lösning. Arabländernas ledare föresatte sig att gemensamt

bevara Palestinas arabiska status. I maj och juni 1946 höll de möten i Egypten respektive Syrien. På den kongress britterna sammankallade i London i september la de fram en plan för ett enat Palestina. Medborgarskapet skulle vara palestinskt och för att erhålla ett sådant skulle det krävas att man vistats tio år i landet. Judar med palestinskt medborgarskap skulle ha samma medborgarliga rättigheter som alla andra som uppfyllde kvalifikationerna. Judar skulle vidare tillförsäkras kulturella och religiösa rättigheter. Den judiska representationen i de lagstiftande och verkställande organen skulle stå i proportion till antalet judiska medborgare enligt principen en man en röst. Immigrationslagstiftning och landförsäljning skulle kräva samtycke av den arabiska majoriteten i den lagstiftande församlingen.

Men det fanns varken hos sionisterna eller i Vita Huset någon vilja att gå araberna till mötes. Det arabiska initiativet om ett enat Palestina kvävdes i sin linda, när president Truman den 4 oktober 1946 – på den judiska helgdagen Yom Kippur – tillkännagav att han ställde sig bakom sionisternas förslag till en delning av Palestina. För sionisterna var Trumans ställningstagande den viktigaste händelsen sedan Balfourdeklarationen. Det gjorde britternas position som mandatärmakt slutgiltigt meningslös. Fyra månader efter Trumans uttalande förklarade den brittiska regeringen att den ämnade dra sig ur Palestina och överlämna frågan om avgörandet av landets framtid till Förenta Nationerna. Därmed var scenen satt för sista akten i det drama, som skulle leda fram till staten Israels utropande och, som en konsekvens, *al-Nakba*, katastrofen.

FN:s delningsbeslut

När frågan om Palestinas framtid förelagts Förenta Nationerna gjorde organisationen på samma sätt som britterna så många gånger tidigare gjort: de sände en undersökningskommission till Palestina, *United Nations Special Committee on Palestine* (UNSCOP). Kommittén bestod av representanter från elva medlemsländer, däribland Sverige vars representant justitierådet Emil Sandström även var kommitténs ordförande. Bara en av kommitténs medlemmar, Iran, var muslimsk medan merparten (Kanada, Australien, Nederländerna, Tjeckoslovakien, Uruguay, Guatemala och Peru) kunde förväntas inta en sionistvänlig hållning. Men oavsett eventuella sympatier vilade över kommittén vetskapen om USA:s ensidiga ställningstagande för det sionistiska delningsförslaget. Det förslag kommittén lämnade var också, med några smärre avvikelser, identiskt med det förslag som USA redan hade ställt sig bakom.

Men USA:s ställningstagande var inte enbart en sympatiyttring av landets politiska etablissemang. Att generalförsamlingen röstade för delningsförslaget var numera ett amerikanskt politiskt intresse. Arabvärldens oljereserver och Palestinas strategiska läge i Mellanöstern hade som tidigare nämnts även Roosevelt noterat. Nu var tiden inne att agera. I likhet med britterna 30 år tidigare betraktade USA de sionistiska judarna som ett ”pålitligt” folk. På politisk nivå gjordes bedömningen att den föreslagna judiska staten kunde förväntas bli livskraftig och det arabiska motståndet försumbart. Låt vara att dessa bedömningar skedde i strid med många av den konsulterade expertisens uppfattningar.

Påtryckningar inleddes så snart det blev känt att förslaget om bildandet av en judisk stat i Palestina skulle läggas fram för FN:s generalförsamling. Inlednings-

vis riktade sig påtryckningarna mot den amerikanska FN-delegationen. Denna hade, liksom utrikesdepartementet och stora delar av den amerikanska diplomatkåren, invändningar mot delningsförslaget utformning. Invändningarna gällde i första hand ökenområdet Negev, som utgjorde halva Palestinas yta och befolkades av omkring 100 000 beduiner fördelade på ett antal olika stammar. Den judiska närvaron i området bestod vid den aktuella tidpunkten (oktober 1946) av tre bosättningar med en sammanlagd befolkning av 475 personer.

Ortodoxa judar som köper fisk.

I samma ögonblick som sionisterna fick kännedom om den amerikanska FN-delegationens tveksamhet reste Chaim Weizmann till Washington, där han i stort sett omgående beviljades audiens hos president Truman. Weizmann förklarade för presidenten att Negev var absolut nödvändig för den judiska staten, eftersom det utgjorde Israels enda tillgång till Röda havet och Indiska oceanen. Därtill skulle området i arabernas händer utgöra ett ständigt hot mot den judiska statens rygg. Truman tog uppenbarligen intryck av Weizmanns argument och instruerade personligen State Department att Negev skulle vara en del av den föreslagna judiska staten [11].

Men det fanns flera hinder på vägen mot ett beslut av generalförsamlingen. Det räckte inte med att få den ameri-

kanska FN-delegationen att inta "rätt" ståndpunkt. Generalförsamlingen var ju demokratiskt organiserad och utgångspunkten för dess arbete var att varje medlemsstat skulle tillåtas fatta egna självständiga beslut i de frågor som avhandlades. Även den amerikanska delegationen intog uttryckligen den ståndpunkten. Uppfattningen kom dock att modifieras efter den provomröstning, som genomfördes bland medlemsstaterna i syfte att bedöma opinionsläget angående delningsförslaget. Omröstningen visade att bara 24 stater stödde delningsförslaget medan 16 var emot och att resterande 17 stater tänkte avstå eller inte hade bestämt sig för hur de skulle rösta. Den erforderliga två tredjedels majoritet, som krävdes för att delningsförslaget skulle gå igenom, saknades.

Flygfoto över Tel Avivs centrala delar (1932).

Ytterligare amerikanskt och sionistiskt påtryckningsarbete vidtog nu. Sex länder som hade visat att de hade för avsikt att rösta nej till delningsförslaget valdes ut. Det var Haiti, Liberia, Filippinerna, Kina, Etiopien och Grekland. Uppfattningen var att det saknades anledning att låta dessa länder rösta mot en så inflytelserik och mäktig grupp som USA:s sionister. De sex ländernas delegater och deras respektive regeringar överöstes med telegram, telefonsamtal, brev och uppvaktningar. Kermit Roosevelt Jr, som skrivit om händelserna, berättar att en före detta guvernör och framstående demokrat med starka kopplingar till Vita Huset personligen

ringde upp Haitis regering och begärde att den skulle instruera sin FN-delegation att rösta för delningsförslaget. En välkänd ekonom använde sin övertalningsförmåga på den liberiska regeringen. Båda dessa stater ändrade också sin inställning och röstade för delningsförslaget [12]. Detsamma gjorde även Filippinerna [13]. Man gick så långt som att skjuta fram datumet för generalförsamlingens omröstning från den 27 till den 29 november för att hinna bearbeta alla de staters delegationer, vars röster behövdes för att delningsförslaget skulle gå igenom [14].

Påtryckningsarbetet var framgångsrikt. Den 29 november 1947 antogs med endast smärre justeringar UNSCOP:s delningsförslag av FN:s generalförsamling. Beslutet innebar att sionisterna tilldelades 55 procent av landet, det vill säga en ökning med nästan 800 procent jämfört med vad de rent juridiskt faktiskt ägde vid tidpunkten.

De palestinska araberna saknade inflytelserika vänner. Visserligen avstod Storbritannien i sin egenskap av mandatärmakt från att rösta i delningsfrågan. Å andra sidan var, vid sidan av USA, Sovjetunionen en hängiven anhängare av den judiska staten. De fyra röster politbyrån kontrollerade i generalförsamlingen (Vitryssland, Ukraina, Polen och Sovjetunionen) stödde alla delningsförslaget. När kriget mellan den just utropade staten Israel och de omkringliggande arabstaterna senare utbröt visade Sovjetunionen handgripligen sitt stöd för sionismen genom omfattande vapenleveranser. Vapnen skickades via Tjeckoslovakien.

Så snart det stod klart att FN:s generalförsamling röstat för delningsförslaget krävde de arabiska delegaterna att beslutet skulle underställas den internationella brottmålsdomstolen för prövning huruvida:

”Förenta Nationerna eller någon av deras medlemsstater har behörighet att verkställa eller rekommendera verkställighet av något förslag rörande Palestinas konstitution eller framtida styre, särskilt när det gäller en plan att dela landet som går emot eller är antagen i strid med de palestinska invånarnas vilja.”

Generalförsamlingen genomförde en omröstning i frågan. Av församlingens 57 medlemsländer röstade bara 41. Av dessa röstade 21 för och 20 emot. Med andra ord ansåg endast 21 av de 57 medlemmarna att generalförsamlingen hade befogenhet att avgöra frågan om Palestinas framtid. Men då beslutet enbart krävde enkel majoritet var frågan i praktiken avgjord.

Vägen mot al-Nakba

Det finns anledning att erinra sig den brittiske statssekreterarens ord efter att han meddelat Chaim Weizmann och lord Rothschild att Balfourdeklarationen skulle beslutas av den brittiska regeringen: ”*Nu är allt upp till er.*”

Situationen som uppstod efter FN:s generalförsamlings beslut var på många sätt likartad. Sionisterna måste själva fylla den möjlighet de givits med ett innehåll. Storbritannien var fortfarande mandatärmakt i Palestina. Som påpekats hade landet dock avstått från att ta ställning till delningsförslaget. Anledningen till detta var att den brittiska regeringen inte ansåg sig kunna stödja en lösning som inte accepterades av både araber och judar. Den brittiska regeringen tillkännagav att den inte hade för avsikt att motsätta sig en delning av landet, men att den inte heller hade för avsikt att hjälpa till att implementera denna delning. Istället förklarade man att Storbritannien tänkte lämna Palestina den 15 maj 1948. Därefter skulle det stå FN fritt att administrera övergången till de regimer

som skulle bli följden av delningen. Man får förmoda att britternas beslut var i enlighet med USA:s vilja, då de amerikanska krediterna till Storbritannien – vilka varit frysta sedan augusti 1946 – åter började flöda.

Märkligt nog följdes britternas tillkännagivande om tillbakadragande inte av några åtgärder från FN:s sida. Ingen internationell styrka utsågs för att övervaka genomförandet av generalförsamlingens beslut. Istället skapade britternas beslut ett maktvakuum och blev därmed en inbjudan till parterna att med våld göra upp om fördelningen av landet. Men eftersom styrkeförhållandena inom Palestina – vilket alla parter var väl medvetna om – var till sionisternas fördel öppnade Storbritanniens tillbakadragande i realiteten en möjlighet för sionisterna att med militära medel ta över landet [15].

Sionisternas enda orosmoment var hur de omkringliggande arabstaterna skulle reagera. Av den anledningen hade de redan i maj 1947 utarbetat en militär generalplan, plan B (ibland kallad plan Bet). Plan B var en vidareutveckling av den plan A, som utarbetats året innan. Även denna hade dragit upp riktlinjerna för ett övertagande av Palestina i händelse av ett brittiskt tillbakadragande. När detta brittiska tillbakadragande nu fixerats i tiden fanns behov av revidering av planen, vilket resulterade i plan B.

Det fanns ingen anledning för sionisterna att frukta ett yttre arabiskt angrepp mot Palestina innan det brittiska tillbakadragandet, eftersom en sådan angripare då också skulle behöva slåss mot de 75 000 brittiska soldater som var stationerade i landet. Den kritiska tidpunkten skulle istället komma efter det brittiska tillbakadragandet, då risken för ett angrepp mot den judiska staten bedömdes vara över-

hängande. Planerna A och B fördes nu samman i en ny plan C. Plan C beskrev i klartext de judiska truppernas uppgifter i händelse av en öppen konflikt:

”[...] döda det palestinska ledarskapet, döda palestinska anstiftare och deras finansiärer, döda palestinier som innehade ämbeten i den brittiska mandatmakten, skada det palestinska transportsystemet, skada den palestinska livsmedelsförsörjningen, attackera palestinska byar som kunde antas delta i eller understödja attacker mot judiska bosättningar, attackera palestinska klubb- ar, kaféer och möteslokaler...” [16].

Ordern riktade sig till *Haganah* (hebreiska för försvar), som var den i särklass största av de tre judiska paramilitära organisationerna i Palestina. Efter bildandet av staten Israel omvandlades organisationen till landets reguljära armé, *Israel Defence Force* (IDF). Men där fanns också *Irgun*, en nationalistisk militär organisation som under de här aktuella åren leddes av Menachem Begin, sedermera Israels premiärminister (1977). I likhet med *Haganah* hade *Irgun* tagit till uppgift att bekämpa både araberna och britterna i Palestina. Men till skillnad från *Haganah* hade *Irgun* av britterna stämpats som en terrorgrupp. Den tredje paramilitära organisationen var *LEHI* (Israels frihetskämpar), eller *Sternligan* som den kallades av britterna. Organisationen hade bildats genom en utbrytning ur *Irgun*, när den senare 1940 ingick ett vapenstillestånd med britterna. Både *Irgun* och *LEHI* utförde ett stort antal terrordåd mot både britter och palestinier. Bland annat sprängde *Irgun* King David Hotel i Jerusalem 1946 med följden att 91 människor miste livet. *LEHI* låg även bakom mordet på det svenska FN-sändebudet Folke Bernadotte 1948, vilket omtalas nedan.

Även om det sionistiska ledarskapet officiellt fördömde och tog avstånd från

både Irgun och LEHI deltog båda grupperna i verkställandet av de sionistiska militärplanerna, ibland var och en för sig, ibland gemensamt och i samverkan med Haganah.

De nya landområdena som sionisterna tilldelats genom delningsbeslutet var inte obebodda. Den blivande judiska staten innefattade hundratals arabiska byar, ett antal städer och hundratusentals araber. Dessa araber var, även om de var militärt svaga, genom sin blotta närvaro ett stort problem för sionisterna. För även om araberna saknade såväl militär ledning som vapen och militär träning fanns de där, och de skulle med största sannolikhet inte flytta på sig frivilligt.

En farfar hjälper sitt barnbarn att plöja i en sionistisk jordbrukskoloni på Esdraelonslätten.

Sionistiskt kvinnojordbruk på Sharonslätten (mellan 1920-1934).

En polsk immigrant på ett sionistiskt kvinnojordbruk på Sharonslätten.

Även Plan C kom att revideras, vilket resulterade i plan D (även benämnd Dalet). Med den planen beseglades de palestinska arabernas öde. Ty genomförandet av plan D var för de palestinska araberna detsamma som *al-Nakba*, den stora katastrofen.

Plan D

Plan D var sionisternas generalplan för ett militärt övertagande av så mycket palestinskt territorium som möjligt. Först och främst naturligtvis de områden som den judiska staten tilldelats genom FN:s delningsresolution. Men vissa judiska bosättningar låg utanför det område som sionisterna tilldelats, exempelvis vissa bosättningar i övre västra Galileen. Dessa bosättningar var enligt plan D tvungna att "försvaras". Vidare beskrevs det faktum att den judiska sektorn av Jerusalem låg mitt i den föreslagna arabiska staten som "icke önskvärt", och de judiska bosättningar som låg på slätten nedanför högre belägna arabiska byar sades vara "dominerade" av dessa byar, trots att de arabiska byarna låg inom den tilldelade arabiska statens gränser. Dessa arabiska byar utgjorde därmed en "säkerhetsrisk" för de judiska bosättningarna. För övrigt hade FN:s delningsplan som helhet av det sionistiska ledarskapet betecknats som ett "oreducerbart minimum" [17].

Plan D var väl genomtänkt. Den sionistiska underrättelsetjänsten hade under långt tid samlat underrättelser och byggt upp ett arkiv med information om samtliga arabiska byar i Palestina. Eftersom briterna betraktade insamlingen och dokumentationen som olaglig underrättelseverksamhet var den tvungen att ske i hemlighet. Omfattningen och detaljrikedomen var hjälpnadsväckande. Där fanns bland annat samtliga byars topografi, tillfartsvägar, markkvalité, vattenkällor, invånarnas huvudsakliga inkomstkällor, deras sociopolitiska sammansättning, religiösa tillhörighet, namnen på byarnas överhuvuden, byarnas förhållande till andra byar, antal män i åldrarna 15-50 år. Det fanns vidare uppgifter om respektive bys inställning till sionisterna, huruvida de var fientligt eller välvilligt inställda baserat på invånarnas deltagande i revolten 1936-39. Det fanns även uppgifter om alla araber som deltagit i revolten och de familjer som förlorat en eller flera medlemmar i kampen mot briterna. Särskild uppmärksamhet ägnades åt personer som påstods ha dödat judar.

I takt med att det brittiska mandatet gick mot sitt slut blev uppgifterna i arkivet av alltmer explicit militär natur, såsom antal vakter i byarna, mängden vapen och dessas kvalité. De flesta byar saknade dock vakter och de vapen som fanns, om det över huvud taget fanns några, var ofta föråldrade. De sista uppgifter som tillfördes arkivet var listor över "efterlysta" personer. Kriterierna för att betecknas som efterlyst var alltifrån engagemang inom den nationella palestinska rörelsen till att vara känd för att ofta resa till Libanon. Dessa listor användes sedan av judiska trupper under attackerna på arabiska byar. Många av de som förekom på listorna sköts omedelbart [18].

Formerna för implementeringen av plan D växte fram successivt. Såväl det sionistiska ledarskapet som de judiska trupper, som deltog i genomförandet av den, prövade sig fram. Detta kom att utmynna i den etniska resningen av palestinier, för det var tveklöst en sådan det var frågan om.

Denna stegvisa process inleddes i december 1947, ett halvår innan Storbritannien lämnade landet, genom att ett antal arabiska byar och städer angreps med motiveringen att det skedde som vedergällning för de (mer eller mindre spontana) vandaliseringar av bussar och shoppingcentra araberna genomfört i protest mot FN:s delningsresolution. Men man växlade snart över från att tala om vedergällning för arabiska attacker till att diskutera behovet av systematiska aktioner i syfte att skrämja araberna. Följden av dessa samtal var att judiska specialförband gick in i arabiska byar och delade ut flygblad, som varnade invånarna för att göra motstånd eller delta i militära handlingar. Eventuellt motstånd från bybornas sida mot intrång av judiska trupper bemöttes med eldgivning, som ledde till flera dödsfall. Bland de judiska trupperna benämndes dessa intrång "*våldsamt rekognoscering*". De flygblad som distribuerades kunde ha följande lydelse:

"Om kriget kommer hit kommer det att orsaka omfattande fördrivning av byborna, och deras fruar och barn. De av er som inte vill gå ett sådant öde till mötes, till er säger jag: i det här kriget kommer det att bli ett urskillningslöst dödande, utan nåd. Om ni inte deltar i det här kriget kommer ni inte heller att behöva lämna era hus eller er by" [19].

Men de inledande skrämsektionerna övergick snart i mer våldsamma angrepp. Ett av de första målen var den lilla byn Khisas i övre östra Galileen.

Byn, som hade några hundra invånare (både muslimer och kristna), angreps på natten den 18 december 1947. De judiska trupperna började slumpmässigt spränga hus, vars invånare låg och sov. Femton bybor dödades i attacken, inklusive fem barn. Händelsen väckte ett visst internationellt uppseende, eftersom en korrespondent från New York Times rapporterade om den. Det föranledde Ben-Gurion att gå ut med en offentlig ursäkt där han också påstod att de judiska trupperna agerat på egen hand och att attacken inte varit sanktionerad av den sionistiska ledningen. Några månader senare förde Ben-Gurion likväl upp attacken på en lista över lyckade operationer [20].

Metoden som tillämpades i Khisas provades också på arabiska städer, bland annat i Haifa. Tidigt i december, strax efter att FN:s generalförsamling antagit delningsresolutionen, började judiska trupper angripa Haifas arabiska befolkning. De judiska nybyggarna, som hade anlänt till Haifa långt efter araberna, hade byggt sina bostäder högre upp på Karmelberget. Denna topografiska skillnad mellan de judiska och de arabiska kvarteren utnyttjade de judiska trupperna i sina angrepp. Förutom krypskytte och granatbeskjutning rullade de tunnor fyllda med sprängmedel och stålskrot nerför berget och in i de arabiska bostadskvarteren. De hällde stora mängder olja blandad med bensin ner längs vägarna som sedan antändes för att därefter med kulsprutor beskjuta de araber som flydde ur sina hem undan eldhavet. En föga ärorik attack.

Detta våldsutbrott fick långtgående konsekvenser i en etniskt blandad stad som Haifa där det, trots den sionistiska fackföreningen Histadruts långvariga politik att exkludera arabisk arbetskraft, ändå fanns en klassmässig solidaritet mellan arabiska och judiska

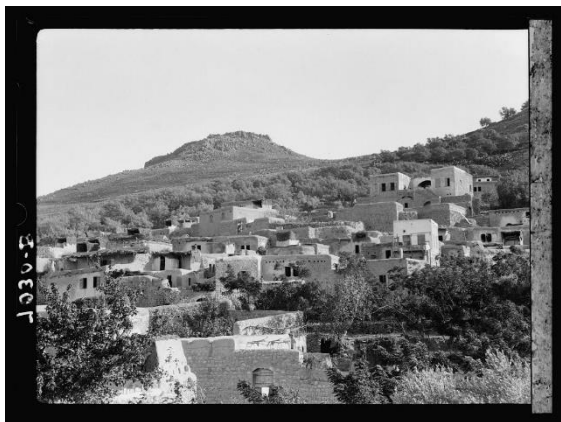
industriarbetare. Inte minst gällde detta arbetarna på det europeisk-amerikanska oljebolaget Iraqi Petroleum Companys raffinaderi vilka tidigare gemensamt arbetat för att förbättra sina arbetsvillkor. Men de judiska attackerna kvävde denna solidaritet och skapade istället spänningar mellan de två grupperna. Dödsstöten kom när judiska trupper, i samarbete med terrororganisationen Irgun, kastade in en bomb bland en stor samling arabiska arbetare, som väntade på att få komma in på raffinaderiområdet. De palestinska arbetarna svarade med ett upplopp där 39 judiska arbetare miste livet.

Detta gav sionisterna en förevändning att trappa upp sina aktioner. Inom den sionistiska ledningen höjdes nu också röster för än mer långtgående operationer. Operationer som skulle innefatta förstörelsen av hela byar och fördrivning av dess invånare. Judiska nybyggare skulle därefter slå ner sina bopålar på de fördrivas plats.

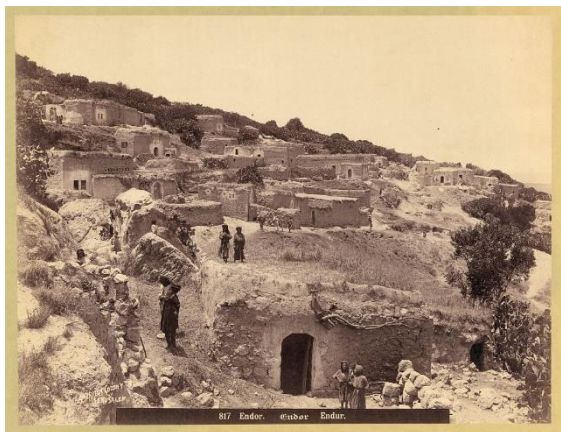
Ett av angreppen riktades mot Haifas fattigaste stadsdel, Hawassa, där före detta palestinska jordbrukare bosatt sig för att hitta arbete. Vissa av dem efter att ha körts bort från sin jord av judiska uppköpare. Stadsdelen hade cirka 5000 invånare, vilka för det mesta bodde i enkla hyddor. Judiska trupper trängde in i stadsdelen och sprängde hyddor och den lokala skolan. Invånarna flydde i panik. Ytterligare ett arabiskt kvarter i staden angreps och dess invånarna fördrevs och deras hus sprängdes i luften. Britterna, som fortfarande officiellt var ansvariga för lagens upprätthållande, valde att titta åt ett annat håll.

Även staden Jaffa, som levde i en någorlunda fredlig samexistens med Tel Aviv, blev föremål för sionistiska attacker. Symboliskt nog angreps också byn Balad al-Shaykh, där revoltledaren al-Qassam var begravnen. Den judiska

styrkans befälhavare hade fått order om att omringa byn, döda så många män som möjligt – men undvika att angripa

Byn Hattin, en av de hundratals byar vars arabiska invånare fördrevs av sionisterna.

Byn Endor vars araber fördrevs. Enligt Första Samuëlsboken i Gamla Testamentet levde i Endor en trollkvinna som kung Saul rådfrågade inför kriget med filistéerna.

Fördrivning. Staden Safed, Galileen. ”En stad uppe på ett berg kan inte döljas” (Matteus 5:14).

kvinnor och barn – och förstöra egendom. Attacken lämnade omkring sextio döda palestinier efter sig och en av de få saker som idag alltså minner om att

byn över huvud taget existerat är al-Qassams grav. (Se del I om denne arabledare.)

Även om dessa första judiska attacker var ”sporadiska” åstadkom de ändå fördrivning av närmare 75 000 människor. Ur dessa inledande attacker skapades den effektiva metod för fördrivning, som sedan skulle komma att tillämpas systematiskt och i stor skala i hela Palestina.

Den systematiska och storskaliga fördrivningen inleddes den 1 april 1948. Den motiverades inte, som de tidiga attackerna, som vedergällning för arabiska våldsdåd. Det var inte längre fråga om att enbart angripa ett selektivt urval av byar, som ansågs eller kunde befaras vara upproriska. Nu skulle istället samtliga byar inom det område den judiska staten tilldelats angripas. Inte heller gjordes det vid angreppen längre någon skillnad mellan män, kvinnor och barn. Inom den sionistiska ledarkretsen sades uttryckligen att tiden hade kommit att en gång för alla göra sig av med araberna. Inte enbart för att de ansågs utgöra ett hot mot judarna utan också för att frigöra land för judiska bosättningar. Som Ben-Gurion själv formulerade det skulle

”varje attack [av judiska trupper på arabiska byar eller städer; JK] sluta med ockupation, förstörelse och fördrivning” [21].

Officiellt motiverade det sionistiska ledarskapet sina åtgärder som nödvändiga för att förhindra en ”andra förintelse”, vilken de påstod skulle bli följden om de övriga arabländerna gjorde verklighet av sina löften att skicka trupper för att försvara Palestina. I realiteten var dock sionisterna knappast oroliga för ett angrepp från övriga arabländer. De kände såväl sin egen militära styrka som motståndarnas brist på sådan. Det enda land som

hade en någorlunda stark och välorganiserad armé var Transjordanien (nuvarande Jordanien), ett land som i hemlighet var sionisternas allierade. Överenskommelsen var att Transjordanien i utbyte skulle erhålla Gaza och Västbanken.

Visserligen hade den första mer betydande styrkan av den frivilliga arabiska befrielsearmén gått över gränsen till Palestina i början av januari 1948, men den höll sig huvudsakligen inom de gränser som tilldelats den framtida arabiska staten och intog överlag en defensiv hållning. Men det förekom attacker och överfall på judiska bosättningar och konvojer. I bosättningarna Kefar Sold och Kefar Etzion dödades 400 judiska bosättare och 35 av de judiska soldater, som kommit till undsättning. Men jämfört med de 1500 araber som vid samma tid dödades i judiska attacker var det små förluster. Ändå förklarade Ben-Gurion offentligt att dessa dödade judar fallit

”offer för en andra förintelse” [22].

Samtidigt som Ben-Gurion talade om ”en andra förintelse” framgick av sionisternas plan D att deras militära operationer kunde utföras på följande sätt:

”[...] antingen genom att förstöra byarna (genom att sätta eld på dem, genom att spränga dem och minera rasmassorna), och i synnerhet sådana områden som är svåra att kontrollera permanent; eller genom att utföra finkammings- och kontrolloperationer i enlighet med följande riktlinjer: omringa byarna, genomsöka dem. I händelse av motstånd måste de väpnade styrkorna utplånas och befolkningen förvisas utanför statens gränser” [23].

Var och en av de tolv judiska brigaderna fick en lista på byar eller stadskvarter som skulle angripas inklusive datum för

när det skulle ske [24]. Den militära metodiken var den klassiska och väl beprövade. Efter en inledande intensiv artilleribeskjutning gick de judiska trupperna in i området för att handgripigen driva bort de invånare, som ännu inte tagit till flykten. Därpå apterades husen och sprängdes. Nio dagar efter att plan D:s operationer inletts var samtliga arabiska byar i området runt Jerusalem förstörda och deras invånare fördrivna. I några fall åtföljdes fördrivningen av massakrer. Den mest kända av dessa är den som ägde rum i byn Deir Yassin den 9 april 1948.

Deir Yassin

I Deir Yassin manifesterades fullt ut plan D:s karaktär av systematisk brutalitet. Byn hade slutit en nonaggressionspakt med Haganah. Invånarna hade dessutom kört iväg arabiska kämpar från byn för att förhindra att dessa använde byn som bas för attacker mot judar. Men det hjälpte föga. För att kringgå nonaggressionspakten skickade den sionistiska ledningen istället Irgun och LEHI att angripa byn. De skickade dock med en observatör för att bedöma sina samarbetspartners stridsförmåga. Efter att plan D satts i verket spelade det för övrigt sällan någon roll om en bys invånare tidigare visat sig välvilligt inställda och samarbetsvilliga gentemot sionisterna. De drevs på flykten i alla fall, och deras hem lades i ruiner.

Byn Deir Yassin låg på en kulle väster om Jerusalem. Den 9 april 1948 var en fredag, den muslimska bönedagen och angreppet skedde i skymningen. Irgun angrep byn från sydöst och LEHI från öster. Angriparna upptäcktes dock av byns vaktposter, som larmade invånarna. Några av byborna hann fly västerut. De kvarvarande försvarade sig mot angriparna med gamla mausergevär och turkiska gevär från första världskriget. Angriparna besköt husen med

kulspruteeld. Men trots de ojämlika styrkeförhållandena lyckades byborna hålla stånd mot de sionistiska angrifarna och hindra dem från att inta byn. Anfallet gick i stå.

Skyttegravar vid byn Deir Yassin under Första världskriget. Bilden är tagen i samband med Jerusalems kapitulation den 9 december 1917.

På en bergstopp norr om byn var dock en enhet av Haganahs specialstyrkor (Palmach) stationerad i syfte att skydda de judiska konvojer, som färdades på vägen mot Jerusalem. Specialstyrkan förfogade över en granatkastare. Efter att LEHI:s soldater bett om hjälp började specialstyrkan beskjuta byn med granater. Vid middagstid följande dag var byns motstånd brutet. Attacken hade kostat Irgun och LEHI fyra döda och trettiofem sårade. Det var i raseri över dessa förluster som trupperna påbörjade en upprepningsaktion. Vittnesmålen från de få överlevande vittnar om extrem brutalitet.

Jamil Ahmed, som bodde i utkanten av byn och som varit en av de som deltog i försvaret av den, blev vittne till hur hans egen bror, kusin och flera vänner dödades av de judiska trupperna:

”De tog dem till fånga och förde dem till utkanten av byn i närheten av mitt hus och sprejade dem med maskingevärseld. En blind man blev också skjuten på det sättet, och ett sju år gammalt barn” [25].

Tillvägagångssättet bekräftades av ytterligare ett vittne, Fahim Zaydan, som vid händelsen var tolv år gammal:

”De tog ut oss en efter en. De sköt en gammal man och när en av hans döttrar grät blev hon också skjuten. Sedan kallade de fram min bror Muhammad och sköt honom framför oss, och när min mor skrikande böjde sig över hans kropp – bärande på min lillasyster Hudra, som hon fortfarande ammade – sköt de henne också” [26].

Även Zaydan själv blev skjuten, efter att ha ställts upp längs en mur tillsammans med byns andra barn. De judiska trupperna avfyra en svärm kulor mot dem innan de gav sig iväg. Men Zaydan överlevde trots sina skador. De judiska trupperna gick från hus till hus. De sprejade varje hus med kulor och slängde sedan in handgranater. Det spelade ingen roll vilka som befann sig i husen. Män, kvinnor och barn drogs ut ur husen och sköts. Haleem Eid såg sin egen syster Sahliya, som var gravid i nionde månaden, dödas med ett nackskott. Mördaren skar sedan ut fostret ur hennes mage med en slaktarkniv. En annan kvinna som försökte ingripa och rädda barnet sköts. Tjugofem män föstes upp på ett lastbilsflak och kördes in till Jerusalem där de fick paradera genom gatorna i kvarteren Mahneh Yehude och Zikhron Yousef. De kördes sedan till ett stenbrott där de sköts. Även kvinnor och barn från byn tvingades paradera genom Jerusalems gator innan de släpptes vid Mandelbaumporten [27]. Ännu dagen därpå när Jacques de Reynier, en representant från Internationella Röda Korset, anlände till byn pågick massakern. Jacques de Reynier beskrev senare samma natt i sin dagbok vad han såg när han anlände till Deir Yassin:

”Det första jag såg var hur människor sprang omkring överallt, hur de sprang in och ut ur husen, bärande på maskingevär,

pistoler och långa, dekorerade knivar... De gav intryck av att vara halvt från vettet. Jag såg en ung vacker flicka som bar en kniv fortfarande täckt av blod. Jag hörde skrik. Den tyske medlemmen av Irgun förklarade att 'vi håller fortfarande på att städa upp'. Det enda jag kunde tänka på var SS-trupperna jag sett i Aten." [28]

Det är omtvistat hur många som föll offer för massakern i Deir Yassin. Uppgifterna om antalet döda varierar mellan 93 och 250. Men, som Ilan Pappé påpekat, så förlorar sådana kvantitativa uppskattningar sin betydelse när man kan konstatera att 30 av offren för attacken var spädbarn [29]. Menachem Begin, som vid denna tid var ledare för Irgun, skröt senare i sin bok *The Revolt* om vilken panik de judiska truppernas attack på Deir Yassin orsakade bland araberna i hela Palestina. En av de få av Deir Yassins byggnader som alltjämt finns kvar är den gamla byskolan. Den tjänar numera som mentalsjukhus för den judiska stadsdel, som idag täcker det område där byn tidigare låg.

Tömningen av städerna

Den stad som först angreps inom ramen för plan D var Tiberias. Delar av stadens befolkning hade redan flytt sedan de fått veta vad som skett i Deir Yassin och på andra platser. När de judiska trupperna några dagar senare anlände utsattes Tiberias invånare för en behandling liknande den som Haifas arabiska invånare fått utstå. Förutom artilleribeskjutning rullades tunnor fyllda med sprängmedel ner i de arabiska bostadskvarteren från de högre belägna judiska stadsdelarna. En knapp vecka senare hade staden fallit. I likhet med Tiberias låg även Haifa inom det område, som FN tilldelat den judiska staten. Som omtalats ovan hade angreppen mot Haifa inletts i december 1947. Nu intensifierades attackerna. Det bodde 75 000 araber i Haifa, men

mellan femton till tjugo tusen av dem hade på grund av angreppen lämnat staden. Det var företrädesvis människor inom den palestinska eliten och aristokratin som gett sig av till Libanon och Egypten. De återstående araberna stod därmed utan ledare. Dessutom hade den brittiske militära befälhavaren över området, trots att han kände till den stundande judiska attacken, dragit tillbaka de styrkor som upprätthöll buffertzonen mellan stadens judiska och arabiska del. Det enda försvar som återstod för araberna i Haifa var 500 frivilliga lokala soldater med undermåliga vapen och ont om ammunition.

När några representanter för de kvarvarande araberna sökte upp den brittiske befälhavaren, som de trodde skulle svara för deras säkerhet, uppmanade denne dem att lämna staden. De arabiska representanterna bad då om att få lämna staden under organiserade former. Det skulle dock de sionistiska trupperna sätta stopp för. Deras order för operationen i Haifa löd:

"Döda alla araber ni stöter på; sätt eld på allt brännbart och tvinga upp dörrarna med sprängmedel." [30]

Den enda möjliga vägen ut ur staden var via hamnen. Dit flydde araberna i panik samtidigt som de judiska trupperna besköt dem med artillerield. Folkmassorna rusade ombord på de båtar som låg förtöjda i hamnen. Ett vittnesmål beskriver det kaos som rådde:

"Män trampade ner sina egna vänner och kvinnor sina egna barn. Båtarna i hamnen var snart fyllda med levande last. Båtarna var fruktansvärt överlastade. Många av dem slog runt och sjönk med alla sina passagerare." [31]

Därefter angreps och fördrevs invånarna i staden Safed liksom invånarna i åtta av Jerusalems arabiska stadsdelar.

Därpå städerna Acre, Baysan och Jaffa. De judiska truppernas order var överallt desamma. Ockupera området och förstör husen. I Acre använde sig de judiska styrkorna även av bakteriologisk krigsföring. De smittade stadens vattenkällor med tyfusbakterier.

Bara vid ett enda tillfälle fick brittiska trupper order om att ingripa och hindra de judiska styrkornas framfart. Måhända typiskt skedde det i den del av Jerusalem, där familjerna Husseini, Nashashibi och Khalidi, vilka tillhörde den palestinska eliten, hade sina residens. Där förhindrades – sånär som på ett tjugotal hus – både förstörelsen och fördrivningen. Det ger en fingervisning om hur annorlunda den stora majoriteten palestiniers öde hade kunnat gestalta sig, om britterna fullgjort de uppgifter som både mandatet och delningsresolutionen ålagt dem, nämligen att upprätthålla lag och ordning i landet.

Deir Yassin var inte den enda by där det förekom en massaker. Summariska avrättningar av ”misstänkta” araber hörde till ordningen för dagen i samband med fördrivningarna, särskilt i byar som låg nära större städer. Ett exempel är byn Ayn al-Zaytun, som låg några kilometer väster om Safed. De få syriska frivilliga i den arabiska befrielsearmén, vilka var stationerade i byn flydde när artilleribeskjutningen började i skymningen. Runt middagstid dagen därpå gick de judiska trupperna in i byn. De invånare som var kvar föstes ihop i byns centrum. De judiska trupperna hade med sig en arabisk informatör, som med hjälp av de listor som underrättelsetjänsten tidigare sammanställt pekade ut de av byns män som bedömts vara upproriska eller misstänkta. Dessa fördes till en annan plats och sköts. Även andra män som protesterade eller försökte göra motstånd sköts omgående.

Sionisternas attacker begränsades inte till enbart byar, som låg inom det område som av FN tilldelats den judiska staten, utan även byar inom det område som tilldelats araberna angreps. Det palestinska folket saknade både skydd och ledare. Hälften av medlemmarna av *Den högre arabiska kommittén*, palestinernas inofficiella regering sedan 30-talet, befann sig i exil. De som var kvar i landet kunde inte, även om de försökte, göra mycket. Abd al-Qadin al-Husseini, den före detta stormuftin Haj Amins yngre bror och dennes brigad Det heliga krigets armé bjöd visserligen några dagars motstånd i byn Nachshon. Men styrkeförhållandena var alltför mycket till brigadens nackdel och inom kort var Abd al-Qadin och de flesta i hans brigader döda.

Haj Amin al-Husseini, som alltjämt var ordförande för Den högre arabiska kommittén (och därmed den högste ledaren för det palestinska folket), befann sig i Kairo. Han skulle aldrig återvända. Politiskt var hans misslyckande djupt. Genom sitt samröre med tyska nazister och kroatiska fascister under kriget – i enlighet med principen min fiendes fiende är min vän – var han svårt misskrediterad. Han hade varit personlig vän med Heinrich Himmler och av denne låtit sig utnämnas till ”Obersturmbannführer SS”, ett slags överstelöjtnantsgrad. Någon tysk hjälp för palestinernas sak lyckades han dock aldrig utverka.

Det kanske bör påpekas att kontakterna med antisemitiska nazister och andra fascister ur al-Husseinis synvinkel kan ha framstått som rimliga, genom att han själv befann sig i strid med judar. Det är ingen ursäkt, även om det är möjligt att förstå hur han som landsflyktig arab kan ha resonerat i sina försök att rädda sitt palestinska hemland. Men det var naivt av honom att tro att nazisterna skulle varit beredda göra

undantag från sin allmänt rasistiska inställning mot alla "icke-ariar" till vilka judar såväl som araber räknades.

Arabländernas ingripande

Arabländernas krigsretorik hade varit intensiv ända sedan FN antog delningsresolutionen. I januari 1948 hade den nått nya höjder. Med undantag av de frivilliga – ofta illa utrustade och dåligt tränade – soldaterna i den arabiska befrielsearmén sändes dock inga trupper in i Palestina. Inom Arabförbundet fanns det en förhoppning om att FN skulle ingripa för att förhindra en direkt militär konfrontation. Men FN hade ingen avsikt att ingripa. Organisationen stod i verkligheten rådvill och handfallen. Dess beslutsfattare och tjänstemän, som vid denna tidpunkt lydde under den norske generalsekreteraren Trygve Lie, tycktes inte ens ha räknat med möjligheten att araberna skulle motsätta sig delningsbeslutet.

Trots att arabländernas ledare torde ha varit fullt på det klara med att vad som pågick i Palestina var en massiv etnisk rensning av araber, fortsatte de att tveka och förhålla möjligheterna till ett ingripande. Det berodde nog inte enbart på likgiltighet och/eller cynism. Egypten och Irak var själva indragna i befrielsekrig mot sina tidigare kolonialherrar. Syrien och Libanon var unga länder, som just vunnit sin självständighet. De visste att deras egna arméer inte kunde mäta sig med sionisternas styrkor och misstänkte dessutom att palestiniernas sak i realiteten var förlorad. Först när situationen i Palestina eskalerade till den grad att arabländernas passivitet provocerade fram protester bland den egna befolkningen, började de koordinera sig för ett militärt ingripande. Ändå dröjde det till slutet av april 1948 innan de formellt beslutade att sända trupper till Palestina. Vid den tidpunkten hade redan 250 000

palestinier fördrivits, 200 byar jämnats med marken och mängder av städer tömts på sina arabiska invånare. När arabländerna slutligen den 15 maj 1948 skickade in sina trupper hade nästan hälften av alla de närmare 600 byar där befolkningen fördrevs redan attackerats, och innan den första vapenvilan i det krig som därefter följde kom till stånd den 11 juni hade ytterligare 90 palestinska byar hunnit utplånas.

Det finns ingen anledning att här gå närmare in på förloppet av 1948 års krig, mer än att säga att arabländerna led ett svidande nederlag. De var sämre utrustade och sämre tränade än sionisterna. Dessutom var de dåligt samordnade, eftersom de fått sina mobiliseringsorder bara dagar innan de gick över gränsen till Palestina. För sina vapenleveranser var de beroende av Storbritannien och Frankrike, som båda hade infört vapenembargo mot Palestina samtidigt som sionisterna hela tiden erhöll en stadig ström av vapen från Sovjetunionen och det nybildade östblocket. I stort sett var utgången av kriget avgjord på förhand. För palestiniernas del innebar kriget att de förlorade – utöver de 55 procent de gått miste om genom delningsbeslutet – ytterligare 15 procent av sitt territorium till den nybildade staten Israel.

Egentligen var tragedin än större, då den knappa tredjedel som återstod av Palestina, det vill säga Västbanken, ockuperats av Transjordanien i enlighet med det hemliga avtal som landet ingått med den blivande judiska staten. Möjligtvis skulle man kunna hävda att ockupationen av Västbanken räddade de 250 000 araber som bodde där undan fördrivning. Eller i vart fall gav dem en respit fram till 1967 års krig, då Israel ockuperade även Västbanken och fördrev ytterligare människor från deras hem.

Vad britternas hållning beträffar förhåll de sig inte enbart passiva till fördrivningen av palestinierna utan drog i många fall tillbaka de egna trupperna för att underlätta den. I vissa fall försåg de också den sionistiska ledningen med arabiska lagfartsbevis, som var viktiga för den byråkratiska delen av fördrivningsprocessen. Britterna förnekade dessutom FN rätten att ha en kommitté närvarande i Palestina, i strid med vad som stipulerats i delningsresolutionen.

Fördrivningen fortsätter

Fördrivningen av palestinierna upphörde inte med kriget. Den 22 maj 1948 mördades i kallt blod 230 arabiska män i byn Tantura på kustslätten nära Haifa. De hade sorterats ut bland byns invånare med hjälp av listorna i den israeliska militärledningens arkiv. De övriga invånarna fördrevs. Fördrivningen pågick när det svenska FN-sändebudet Folke Bernadotte förhandlade fram en första vapenvila. Vapenvilan dämpade dock inte fördrivningarna, tvärtom intensifierades de. Bernadotte förhandlade då fram en andra vapenvila sedan den första brutits den 8 juli. Redan i samband med den första vapenvilan hade Bernadotte krävt att de palestinska flyktingarna skulle tillåtas återvända. Då hade hans krav ignorerats. Bernadotte stod emellertid fast vid kravet på ett ovillkorligt återvändande, och i sin slutrapport till FN upprepade han det. Han framhöll även att han ansåg att delningen av landet borde göras om och att Palestina borde delas lika mellan parterna.

För dessa ställningstaganden fick Bernadotte betala med sitt liv. Han sköts på öppen gata i Jerusalem den 17 september 1948 av ett kommando från Irgun. Men hans död var inte helt förgäves. I december samma år gjorde FN genom resolution 194 Bernadottes krav på de fördrivna flyktingarnas ovill-

korliga rätt att återvända till Palestina till sitt eget. Ett krav som Israel hittills ignorerat.

Folke Bernadotte. Foto: Arkivbild (något beskuren)

Takten och omfattningen av fördrivningen var nu sådan att de israeliska trupperna började få ont om dynamit för att spränga husen i de ockuperade byarna. I vissa fall blev man tvungen att istället bränna ner de övergivna husen. Å andra sidan fick den israeliska militären under juni månad 1948 en betydande leverans av nya stridsflygplan, som kunde sättas in i fördrivningskampanjen. Flyganfallen blev ett effektivt medel att framkalla såväl panik som förstörelse och massflykt i de arabiska byarna. Den israeliska statsledningen initierade också åtgärder för att utplåna spåren av de tömda arabiska byarna. Organet Den Judiska Nationella Fonden lät plantera pinjetråd över rasmassorna. Det benämndes passande "gröna lungor" för "rekreation och turism" [32]. Det egentliga syftet var naturligtvis att radera spåren av de palestinier, som bott på dessa platser och omöjliggöra deras återvändande. I de fall de fördrivna palestinierna ersattes med en judisk befolkning (eller där nya städer eller bosättningar restes på grundvalarna av de förstörda) tillsatte den israeliska regeringen en särskild namnkommitté med uppgift att ersätta de palestinska namnen med hebreiska. Fördrivningen åstadkom således inte bara en materiell förstörelse av hus och odlingar, hela samhällen försvann med

alla sina invecklade sociala nätverk och sin kultur.

I juli 1948 hade fördrivningen nått södra Palestina och Negevöknen, hemvist för beduinstammarna. Dessa hade bebott området sedan bysantinsk tid. 1948 fanns det 90 000 beduiner i Negev fördelade på 96 olika stammar. Israeliska trupper fördrev omedelbart elva stammar och tvingade in nitton andra i reservat, vilka klassades som slutna militära områden som det krävdes särskilt tillstånd för att lämna. I mars 1949 nådde de israeliska trupperna fram till fiskebyn Umm Rashrash – idag semesterorten Eilat vid Röda havets strand. Vid den tidpunkten var 90 procent av de beduiner och araber, som i århundraden bebott Negev, fördrivna.

Beershebabeduin

Därmed var plan D:s huvudsakliga mål uppfyllda. Sammanlagt hade drygt 560 arabiska byar och drygt tio städer och stadskvarter förstörts och närmare 750 000 palestinier fördrivits från sina hem.

Visst förekom det kontinuerligt rapporter i världspressen om fördrivningen av palestinier. New York Times rapporterade tämligen regelbundet om byar, som utsattes för etnisk rensning. Men någon fullständig bild av vad som pågick fick allmänheten i västvärldens knappast. Det tycks också som om reportrarna på plats i Palestina fann det

svårt att kritisera den sionistiska politiken. När allt kommer omkring hade bara tre år förflutit sedan den nazistiska judeutrotningen blivit känd i hela sin fasansfulla omfattning. FN var genom sina representanter i Palestina, i varje fall efter det brittiska tillbakadragandet i maj 1948, fullt på det klara med vad som pågick. Men några åtgärder – utöver ett antal i och för sig viktiga och hedervärda resolutioner – ledde det inte till.

Beduinkvinna från Adwanstammen

Flyktingarna

Många av palestinerna fördrevs över Jordanfloden in i Transjordanien, där de hamnade i flyktingläger. Många kom också till flyktinglägren i Libanon. Där har de, liksom många av deras efterkommande, förblivit sedan dess.

Livet i flyktinglägren var – och är – en sorglig historia. Men här är inte platsen för en sådan skildring. Den skildringen tillhör nämligen Palestinakonfliktens andra fas. I likhet med den palestinske historikern Walid Khalidi menar jag att man kan dela in Palestinakonflikten i

två faser, där den första fasen utgörs av perioden mellan den av Theodore Herzl anordnade judiska konferensen i Basel 1897 och utropandet av staten Israel i maj 1948. Den andra fasen är tiden därefter. Den här artikeln, och den pjäs jag arbetar med, sysselsätter sig uteslutande med den första av de två faserna.

För den som är intresserad av att läsa om tiden i flyktinglägren efter al-Nakba finns litteratur att tillgå. Huvudsakligen i skönlitterär form. En av de starkaste skildringarna av flyktingarnas tillvaro är den palestinske författaren Ghassan Kanafanis novell *De sorgsna apelsinernas land*. Den skrevs 1958. Kanafani utgick från sina egna erfarenheter. Född 1936 var han vid tiden för al-Nakba tolv år gammal. Alla berättelserna i den på svenska tillgängliga lilla volymen *Män i solen* skildrar på olika sätt den påtvingade exilen [33].

Det finns även en del senare skildringar av fördrivningen och livet i flyktinglägren. Till exempel den palestinske författaren Elias Khourys *Solens port* [34]. Den hade jag läst tidigare, långt innan jag på allvar började intressera mig för Israel-Palestinakonflikten. Solens port är på sitt sätt en storslagen roman, som strävar efter att ge den palestinska katastrofen de episka dimensioner den förtjänar. Sedan finns också (i engelsk översättning) Ibrahim Nasrallahs *Time of the white horses*, som i sagans form och med stora svep skildrar tiden från det ottomanska rikets sammanbrott och första världskrigets utbrott fram till 1948 års händelser. Ibrahim Nasrallah återkom sedan med ännu ett skönlitterärt verk, *The Lanterns of the King of Galilee*, där han går tillbaka ända till 1700-talets Palestina.

Gestaltningen

Hur skildra detta stora och komplicerade skeende i en pjäs? Som dramatiker kan man inte alltid följa en händelsekedjas korrekta historiska kronologi. Man är tvungen att kasta om och dra samman, komprimera och kanske helt och hållet göra om. Jag hade behov av att framställa ett antal expansiva scener, som på ett koncentrerat sätt förde samman ett stort antal händelser, vilka historiskt utspelade sig under flera år.

Ett av uppslagen i pjäsen är att Leila och hennes familj hör till dem som, efter att ha vräcks från sin jord, tagit sin tillflykt till den fattiga stadsdelen Hawassa i Haifa där Leilas far får arbete i den djuphavshamn, som britterna etablerat i staden. (Djuphavshamnen var ett av britternas få ekonomiska initiativ under deras tid som Palestinas herrar.) Genom att placera Leilas far i hamnen kan jag också låta honom vara en av arbetarna som är med när den hemliga judiska vapenleveransen avslöjas. Händelsen kan alltså skildras direkt på scenen. Därigenom knyts familjens personliga öde till det större politiska skeendet. Det ger mig också möjlighet att låta vissa av familjens medlemmar komma i direkt kontakt med den arabiska revoltens främste företrädare, al-Qassam.

Men i Haifa fanns också Iraqi Petroleum Companys stora raffinaderi, som var ett av de få företag där araber och judar arbetade sida vid sida. De kämpade också tillsammans gentemot företaget för att förbättra sina arbetsvillkor. Det vore också en möjlighet att låta Leilas far ta anställning där. Då skulle jag kunna skildra den större politiska konfliktens återverkningar på sammanhållningen mellan de judiska och arabiska arbetarna. I dagsläget lutar jag åt det senare alternativet. Hur som helst måste upptäckten av den hemliga vapenleveransen – och de

tilltagande motsättningarna mellan de arabiska och judiska arbetarna på raffinaderiet – föras samman till två händelser som inträffar i nära anslutning till varandra.

Ytterligare en fråga att sceniskt och konstnärligt ta ställning till är hur den slutliga fördrivningen av palestinierna bör skildras? Direkt eller indirekt? Ska jag återknyta till inledningens skildring av de två gamla kvinnorna? Den judiska kvinnans numera avlidne man hade ju som soldat tagit aktiv del i fördrivningen av Leila och hennes familj. Till skillnad från sin hustru var han född i Palestina och hade inte personligen upplevt den nazistiska förföljelsen. Men hon, hans hustru, som kommit till Palestina direkt från ett av uppsamlingslägren i Europa, hade upplevt den in på bara skinnet. Denna erfarenhet delade hon med flera av de judiska soldater, som deltog i fördrivningen. När jag började skriva pjäsen föreställde jag mig att detta måste ha skapat en stark känsla av skuld hos judarna. Jag hade också svårt att förstå – Ilan Pappé snuddar vid detta – hur judar som själva varit utsatta för nazisternas förföljelser bara några få år senare kunde utsätta palestinierna för i stort sett samma sak.

Numera vet jag inte. Ju mer jag arbetar med pjäsen, och ju mer jag läser om händelserna, desto mindre relevant framstår denna psykologiska aspekt. Människor rationaliserar. De kopplar sällan ihop ett övergrepp de själva utsatts för med ett de själva senare förövar mot andra. Moraliskt kan det till och med ibland fungera tvärtom: de övergrepp de själva varit offer för ger dem i någon mening rätten att begå liknande skändligheter mot andra. ”*Right or wrong, my country!*” som det heter. Det uppfattade politiska egenintresset skapar åt sig en ideologi, som kan legitimera det mesta.

Man måste komma ihåg att skapandet av staten Israel var det sista av det brittiska imperiets koloniala installationer och att den nya judiska staten förhållandevis snabbt förvandlades till – och förblivit – en apartheidstat av i stort sett samma typ som tidigare Sydafrika och Rhodesia var. Till skillnad från Sydafrika och Rhodesia lyckades dock Israel genom massiv judisk immigration och fördrivning av palestinier skapa en befolkningsmässig majoritet.

Som Tjechov sa: man måste veta varför man skriver.

Arbetet fortsätter därför.

Bilderna från Palestina och det svenska inslaget

G.
Eric Matson fotograferar i Petra, Transjordanien (1934)

Några ord om de fotografier som illustrerat denna text. De är nästan samtliga tagna av svenska fotografer. Dessa fotografer, eller rättare sagt: dessa blivande fotografer fanns bland den lilla grupp svenskar som år 1896 utvandrade från Nås i Dalarna till Jerusalem. Utvandringen skedde inte

på grund av nöd utan av religiösa skäl. Det var en av väckelserörelsen inspirerad rädsla för helvetet, tillsammans med övertygelsen om att Jesus skulle återuppstå i Jerusalem påsken 1897, som drev Nåsbönderna att lämna sin hembygd. (Det är nog Selma Lagerlöfs skildring av Nåsböndernas exodus som är den starkaste delen i hennes roman *Jerusalem*.)

Bland bönderna från Nås fanns den femtonårige Hol Lars Larsson samt den sju år yngre Gästgifvar Erik Matsson. I den av amerikanskan Anna Spafford ledda religiösa kolonin *American Colony*, där svenskarna slog sig ned, kom de två pojarna i kontakt med Elijah Meyers, en indisk jude som konverterat till kristendomen. Meyers var en mångsysslare som bland annat intresserade sig för fotografi och dessutom hade byggt en egen kamera. Han fotograferade kolonin och dess medlemmar men tog även porträttbilder av gamla judar, unga palestinskor, herdar och beduiner. Han hämtade även motiv från Jerusalem och Palestinas bibliska platser. Vintern 1897-98 medverkade Elijah Meyers också i en dokumentation av de judiska bosättningarna. Hol Lars Larsson, som då ändrat sitt namn till det mer amerikanskt klingande Lewis Larsson, fungerade som dennes assistent.

Följande höst grundade Meyers bildföretaget *American Colony*. Skälet var att han ville dokumentera den tyske kejsaren Wilhelm II:s stundande besök i Jerusalem. Meyers och hans medarbetare hade bestämt sig för att bli världens öga i Jerusalem. Med hjälp av kolonins snickare lät man bygga en fotoateljé och ett mörkrum. Man införskaffade också en 13×18 resekamera, som kunde användas för att ta stereografiska dubbelbilder.

Kejsarbesöket visade sig bli en strål-
ande affär, som i ett slag gjorde bild-
företaget känt i hela Europa. Beställ-
ningar på fotografier från Palestina
strömmade in. Samtidigt började tur-
ismen till Palestina ta fart och med den
vykortsindustrin. American Colony
öppnade en souvenirbutik i botten-
våningen på Grand New Hotel intill
Jaffaporten. Fotografier från Det heliga
landet blev deras mest framgångsrika
vara.

Under perioden fram till första världs-
krigets utbrott expanderade den foto-
grafiska verksamheten. Gruppens foto-
grafer gjorde resor till alla delar av
Syrien, som vid denna tid även
innefattade Libanon och Jordanien.
Man besökte även Egypten, Sudan,
Ceylon och Indien. Kolonins fotografier
gjorde stora reportage för bland annat
National Geographic.

Petra, el Khasneh (Skattkammaren).

1921 utnämndes Lewis Larsson till
svensk konsul i Jerusalem. Till följd av
interna motsättningar splittrades dock
kolonin 1930 och Lewis Larsson med

familj lämnade kolonin. 1934 lämnade även den andre svenske fotografen Eric Matson kolonin.

Eric Matson donerade 1966 American Colonys bildarkiv till *Library of Congress* på vars hemsida samtliga fotografier numera finns tillgängliga digitalt i katalogen Matson (G. Eric and Edith) Photograph Collection [35]. Samlingen omfattar drygt 22 000 bilder. Den stora bredden vad gäller såväl motiv som genrer är påtaglig. Där finns allt från rena vykortsmotiv av de kända bibliska platserna till detaljstudier av ornamentiken på kolonnerna i Palmyra. Det faktum att bilderna från Palestina tillkommit under hela perioden från förra sekelskiftet fram till en bit in på 1950-talet gör att de sammantaget ger bilden av ett samhälle i stark förändring.

Av någon anledning valde dock Eric Matson, vilket Mia Gröndahl visat i sin bok om Lewis Larsson och American Colony Photographers, i samband med donationen att förbigå sina medarbetares och läromästares namn och framställa sig som ensam upphovsman till samlingens fotografier [36].

Oavsett vilka motiv Matson kan ha haft finns fotografierna där åtkomliga för envar. Inte minst vittnar de vad gäller Palestina om ett land som icke längre är.

NOTER

[1] Lucas, Noah, *The Modern History of Israel*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1974, s. 119 f. Lucas bok är en av de bästa skildringarna av utvecklingen av det sionistiska samhället i Palestina och senare Israel.

[2] L.M.C. van der Hoeven Leonhard, *Schlomo and David Palestine 1907*, Lustrum 1960, s. 5.

[3] Den israeliske författaren Shabtai Teveth har skrivit både utförligt och intressant om Ben-Gurion och dennes politiska gärning och hans förhållningsätt till och syn på araberna; se t.ex. hans *Ben-Gurion and the Palestinian Arabs* (Oxford University Press, 1985) samt *Ben-Gurion, The Burning Ground 1886-1948* (Houghton Mifflin Company, 1987). Här är dock inte platsen att närmare skildra Ben-Gurions politiska gärning och person, även om ämnet är nog så intressant.

[4] The expulsion of the palestinian arabs. (boktitel?)

[5] Teveth, Shabtai, *Ben-Gurion and the Palestinian Arabs, from peace to war*, s. XX.

[6] Titeln på en artikel Ben-Gurion publicerade i *Jewish Observer and Middle East Review* den 31 januari 1964. Citerad från Khalidi, s. 481 ff.

[7] Khalidi, s. XLIX.

[8] Finkelstein, Norman, *Förintelseindustrin*, Ordfront, 2001, s. 26 ff.

[9] Citerat från Khalidi, a. a. s. LVII.

[10] Khalidi, a. a. s. LII.

[11] Skeendet har skildrats av Abba Eban i *Chaim Weizmann: A Biography by Several Hands*, red. Meyer W. Weisgal och Joel Carmichaels, London 1962, s. 301 f.

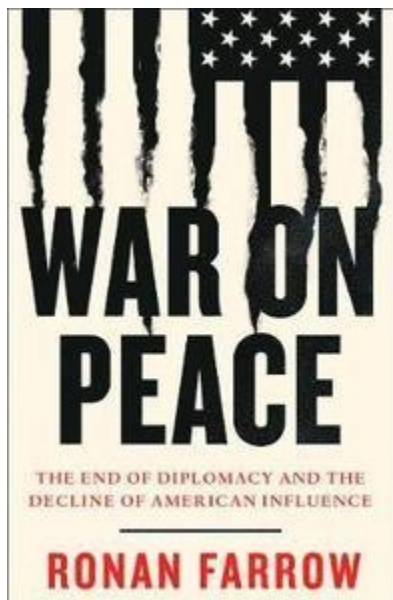
[12] Kermit Roosevelt Jr i *The Partition of Palestine: A lesson in Pressure Politics* i *The Middle East Journal*, II, Nr 1 (1948), s. 13 ff. Kermit Roosevelt var son-son till den tidigare presidenten Theodore Roosevelt.

- [13] Hur detta gick till har skildrats av Carlos P. Romulo, Filippinernas representant i FN mellan 1945-50, i dennes *I Walked with Heroes*, New York 1961, s. 285-289.
- [14] Sir Muhammad Zafrulla Khan (domare i Internationella brottmålsdomstolen och Pakistans dåvarande FN-representant), *Palestine in the U.N.O.*, Karachi: The Pakistan Institute of International Affairs, 1948, s. 20 f.
- [15] Khalidi, a. a., s. LXXV.
- [16] Plan C citerad från Pappe, Ilan, *The Ethnic Cleansing of Palestine*, s. 28.
- [17] Ibid., s. LXXIX.
- [18] Pappe, Ilan, *The ethnic cleansing of Palestine*, s. 19 ff.
- [19] Israeliska militärarkivet, 51/957, akt 16. Citerat hos Pappe.
- [20] Pappe, s. 57.
- [21] Pappe, a. a., s. 62 ff, och där angivna citat.
- [22] Citerat från Pappe, a. a., s. 72.
- [23] Pappe, s. 82.
- [24] Ibid.
- [25] Sheila Cassidy, *Assault and Massacre* i *Remembering Deir Yassin*, ed. Daniel McGowan och Marc H. Ellis, Olive Branch Press, New York 1998, s. 48.
- [26] Citerad från Pappe, s. 90.
- [27] Ibid.
- [28] A.a., s. 49.
- [29] Pappe, s. 91.
- [30] Hagnahs arkiv, 69/72, 22 april 1948. Citerad hos Pappe, s. 95.
- [31] Khalidi, *Selected Documents on the 1948 War*.
- [32] Pappe, s. 155.
- [33] Kanafani, Ghassan, *Män i solen*, urval och övers. av Ingvar Rydberg, Bokförlaget Prisma, 1975.
- [34] Khoury, Elias, *Solens port*, Leopard förlag, 2005.
- [35] <http://www.loc.gov/pictures/search/?st=grid&co=matpc>
- [36] Gröndahl, Mia, *Drömmen om Jerusalem, Lewis Larsson och American Colony Photographers*, Journal, 2005.

Recension

Ronan Farrow *War on Peace*

AV MIKE POWERS

Ronan Farrow *War on peace. The end of diplomacy and the decline of American influence* [Krig mot fred: Diplomatiens slut och det amerikanska inflytandets tillbakagång], **W W Norton & Company, 2018.**

Ronan Farrow fanns med på Time magazines lista över mest inflytelserika personer 2018. Men det var inte på grund av hans utrikespolitiska expertis. Det var snarare för hans avslöjanden i tidskriften *New Yorker* av Harvey Weinstains påstådda sexuella övergrepp. (Hollywoodmogulen har ännu inte funnits skyldig i någon domstol bör det påpekas.) Hans rapportering var en viktig drivkraft för *MeToo-rörelsen*. Farrow är inte undersökande journalist i klass med Seymour Hersh eller Robert Woodward. Hans prestation var att övertyga offren att tala öppet om vad som var en allmänt känd hemlighet. Detta borde ha avslöjats mycket tidigare

istället för att tolereras med locket på under flera decennier. För detta fick han ett välförtjänt Pulitzerpris i år.

Journalisten, författaren och politiske rådgivaren Ronan Farrow är född 1987 och son till skådespelerskan Mia Farrow och filmskaparen Woody Allen.

Som 30-åring är han ingen expert på utrikespolitik men han är inte främmande för dessa frågor. Född 1987 avslutade han sina universitetsstudier på Bard College redan 2002 när han var 15 år! Han följde med sin mor Mia Farrow som var UNICEF-ambassadör på resor till Darfur och Sudan. Under tonåren efter 2001 blev även han aktiv UNICEF- talesperson för kvinnors och barns situation i detta krigsdrabbade område. 2004 blev han frivillig medhjälpande talskrivare åt John Kerry i dennes presidentvalskampanj. Där blev Richard Holbrooke, diplomaten som ledde Daytonssamtalen som slutade med Jugoslaviens upplösning, hans mentor. Han gick sedan vidare till studier vid Yale University där han kunde ta sin juridikexamen 2009. Vid 21 år hade han hunnit vara praktikant för chefsadvokaten för *US House Committee on Foreign Affairs*, där han

specialiserade sig på frågor rörande internationell humanitär rätt.

Samma år anställdes han av Obamas utrikesförvaltning som specialrådgivare för humanitära och NGO-frågor under den särskilda representant för Pakistan och Afghanistan som Richard Holbrooke hade utsetts till. Två år senare, 2012, utsåg utrikesminister Hillary Clinton honom till hennes ”specielle rådgivare för globala ungdomsfrågor”. Han blev chef för det nybildade kontoret för globala ungdomsfrågor som han ledde i två år. Därefter spenderade han ett år som ”Rhodes scholar” vid Oxford (som även Bill Clinton hade blivit mycket tidigare) men blev aldrig klar med sin doktorsexamen i filosofi.

Istället började han en karriär i journalistik och lyckades publicera artiklar i många världskända tidningar. Han ledde även MSNBC:s TV-program ”Undercover with Ronan Farrow”. 2015 blev hans första bok ”Hur amerikanskt militärt stöd skapar Amerikas fiender” klar. Då började han det arbete som ledde tills avslöjandena om Harvey Weinstein. Efter rubrikerna för detta kom så nu i år hans bok *War on Peace*, hans hyllning till diplomaten Richard Holbrooke.

Hans huvudtes är att under de senaste årtiondena har militären tagit ledningen över diplomaterna och att detta i sin tur har lett till nedgången för USA:s inflytande. Boken är uppdelad i tre sektioner. Den första är hans förklaring varför Holbrookes försök att bringa fred till Afghanistan misslyckades. Den andra handlar om hans egna erfarenheter och observationer under hans tid i Pakistan och Afghanistan som USA:s kontakt med NGO:er. Den tredje rör ett antal konflikter där han anser sig bevittna den slutliga förstörelsen under Trump och Tillerson. Detta ställer han emot en period av USA:s diplomatiska

landvinningar efter andra världskriget (IMF, Världsbanken, FN och NATO).

Farrow är mycket kritisk till att amerikansk politik dikteras nästan uteslutande av att upprätthålla och förbättra relationer med vad han anser är den otillförlitliga och dubbelspelande pakistanska militären och hemliga spionapparatens. Han föredrar istället mer fokus på icke-statliga NGO:er, som sysslar med demokrati och mänskliga rättigheter samt med kvinnors och barns situation. Det gäller ”*to win the hearts and minds*” av civilbefolkningen som man sade efter Vietnamkriget. Han såg samma politik i Sudan (och i Egypten). Han hävdar att motsatsen lyckades i Colombia och bidrog till USA:s framgång där. (Det bör kanske läggas till att detta följde ett smutsigt krig med militär terror och tusentals lönnmord.)

Man måste imponeras av hans tillgång till makteliten i det utrikespolitiska etablissemanget. Alla dörrar har öppnats för den lovande unge journalisten! Han har lyckats tala med alla de sju levande utrikesministrarna: Henry Kissinger, George F Schultz, James Baker, Madeleine Albright, Colin Powell, Condoleezza Rice, Hilary Clinton, John Kerry och även den som för närvarande är i tjänst, Rex Tillerson. Det är dock tröttsamt att upprepade gånger läsa ”han berättade för mig...”, ”hon sa...”, ”han funderade på min fråga...” osv. Det var som om han hade träffat flera av dem mer än en gång eller att han var nära förtrogen med deras politiska tankar. Detsamma gäller hans minnesbilder av samtal med före detta militär- och CIA-ledare. Trots hundratals källhänvisningar är detta verk inte resultatet av noggrann vetenskaplig forskning, ty litteraturen saknas. Det är istället ett dokumenterat rekord av hans intervju-citat och ibland slarvig läsning av nyhetsartiklar i andra tidningar.

I exempelvis en diskussion om Petraeus [1] och Irak hänvisar han felaktigt till Muqtada al-Sadr som al-Qaida ledare. Han eller hans assistent bör ha vetat att denne ledande shiitiska motståndsförare inte kunde leda en sunnitisk terrororganisation! Hans stilistiska metod är att presentera ett antal små episoder eller anekdoter för att illustrera vad som förklarades för honom eller observerades av honom som ung man som rörde sig i diplomatiska kretsar, ett underbarn som imponerade på alla.

När han närmar sig ämnet om USA:s minskade inflytande har hans brist på analys flera nackdelar. Ingenstans hittar man en förståelse av imperiers nedgång och fall, varken ur marxistiskt eller något annat historieteoretiskt perspektiv. Inte heller är de konflikter han baserar sin tes på placerade i något geopolitiskt sammanhang (Jugoslavien, Sudan, Columbia, Afghanistan, Iran) som gör att dessa kan relateras till varandra. Han kunde ha utvecklat en observation han gör i sin prolog:

”med Sovjetunionens och Jugoslaviens upplösning behövde USA en rad nya utposter för att stabilisera regionen och få fotfäste för amerikanskt inflytande i områden där Sovjet lämnade ett vakuum”.

Men det visade sig bara vara ett klagomål om budgetnedskärningar och den resulterande nedläggningen av ambassader och avskedandet av erfarna yrkesdiplomater.

Syftet med boken verkar vara att bekräfta uppfattningen hos etablissemangets diplomater att deras arbete är avgörande för att förhindra eller att få ett slut på väpnade konflikter. Han hävdar att trots lärdomar från Vietnamkriget har hela professionen varit under attack i mer än 30 år. Detta i sin tur leder till en minskning av USA:s förmåga att hantera krissituationer.

Hans idol Holbrooke (som förresten också råkade vara rumskamrat med Petraeus i Saigon i början av 70-talet!) hålls fram som bevis för att blodbadet stannade av i Jugoslavien när Bill Clinton gav honom fria händer att agera, till skillnad från Obama i Afghanistanuppdraget.

Det finns ett fel i hans grundläggande antagande att diplomater alltid vill ha fred och att generaler alltid vill ha krig. Detta är en förenklad, ytlig generalisering. Inte i något land är alla militära ledare alltid beredda att offra sina truppers liv i onödan för att uppnå de mål som deras politiker sätter. Och ofta kan diplomater vara mer krigiska och hänsynslösa än befälhavare på olika nivåer. Experterna är inte alltid överens om val av handlingsalternativ. Detta gäller främst om vad som kommer först, att prata om fred eller att handla militärt. Och säkerligen handlar det även om balansen i besluten som behövs för att bäst främja deras målsättning. En del människor skulle på allvar även hävda att USA inte alltid är intresserat av fred utan istället vill skapa kaos för att förhindra en annan utveckling. Mellanöstern är ett område som de ofta spekulerar om.

Det borde inte råda något tvivel om att det inte enbart är en pacifistisk synpunkt att det är lika viktigt att prata om fred som det är att prata om krig, att förtroendeskapande åtgärder behövs för att få fiender att prata med varandra, eller att investeringar i utveckling är fundamentala. Det är uppenbarligen en bättre strategi för att vinna vänner än intervention i andra länder. Men fem miljarder dollar i civilt bistånd till Ukraina resulterade inte i en fredlig utveckling eller i att mildra de ryska ledarnas oro för sina gränser. Det är naivt att inte förstå att NGO:er ofta används i undermineringssyfte.

Modern historia visar att en annan lärdom kan dras. Ingenting sker i ett vacuum. Vad som händer på marken i en väpnad konflikt är avgörande för de alternativ och möjligheter som står till buds för diplomater. Situationen för interventionens och aggressionens offer är långt mer komplicerade. Problemet har oftast varit att USA inte velat erkänna att det inte finns någon väg att uppnå seger, att deras strategi totalt har misslyckats. Konsensus om detta sätt att resonera dominerar etablissemangen (eller om man vill, "den djupa staten" av diplomater, militären, CIA, politiker och deras uppbackare i industrin). Detta inkluderar en Bush, Obama, Clinton, Holbrooke och även deras lärjungar som Farrow. Att politiker som Reagan drog sig ur Libanon blev ett undantag, det hände bara när händelser dikterade annorlunda. (Gorbatjov konfronterades med en liknande verklighet i Afghanistan.)

Vietnam är ett bra exempel. Holbrooke var en del av den amerikanska delegationen till fredsförhandlingarna i Paris. Det var inte USA:s diplomati som gjorde att konflikten tog slut. Snarare var det USA:s militära nederlag, inklusive det stora antalet amerikanska flygplan som sköts ner under deras julflygbombningskampanj 1972, ett faktum som ofta förbises men som övertygade Nixon att det inte längre fanns något alternativ. Fredsfördragets första stycke 1973 hade exakt samma lydelse som fransmännen tvingades acceptera 1954 – Vietnam var ett odelbart land. Tre miljoner människor hade dödats innan USA var tvunget att offentligt medge detta faktum.

I Dayton hade USA kunnat behålla sitt grepp om Kroatien. (USA hade lett operationer i kroaternas militärhögkvarter.) Men de kunde inte besegra serberna i Serbien eller i Bosnien-Hercegovina. Det blev vapenstillestånd

och fredsavtal först när USA accepterade denna verklighet. Och i 80-talets krig mellan Irak och Iran kunde fredssamtal göra framsteg bara när det stod klart för båda länderna att motparten kunde försvara och upprätthålla sina gränser med militär makt. Detsamma är sant efter 15 års krig i Afghanistan. Det är inte rädslan för att tala med talibanerna som förhindrar framsteg. Det är vägran att inse USA:s militära nederlag. I Syrien är det ryska missiler, flygplan och militärt stöd som garanterar att utomstående, främst USA, intervention och stöd till terrorister inte blir framgångsrika.

Kapprustningen, speciellt med kärnvapnen, är ett hot mot mänsklighetens överlevnad. Men i en tid när stormakterna hotar och kränker nationernas suveränitet måste även idealister inse att länderna behöver ha kapacitet att försvara sitt oberoende. Ett starkt försvar är inte nödvändigtvis ett tecken på militarism. Farrow pekar på Kina som exempel på en mer än tiofaldig utgiftsökning på diplomati jämfört med USA. Detta inkluderar en tung kinesisk satsning på FN:s fredsbevarande styrkor. Vad han bortser från är att Kina också för att vara i en position att undvika krig har ökat sitt sjö- och luftförsvar för att göra det mer effektivt mot USA:s provokationer. Detta gör att Kina kan bedriva en politik för att dämpa väpnade konflikter på andra områden. En kinesisk ledare påpekade en gång att "*politisk makt växer ur en gevärspipa*" [2]. Kanske kan insikten om denna sanning vara viktig för att förstå internationella relationer, även för oss som bekämpar krigshetsarna.

NOTER

[1] David Petraeus, född 1954, amerikansk general och chef för CIA 2011-2012.

[2] Uttrycket tillskrivs Mao Zedong (1893-1976) och kan sägas vara en kinesisk variant av den preussiske militärteoretikern Carl von Clausewitz (1780-1831) berömda formulering att *"krig är politikens fortsättning med andra medel"*.

Tidsbild

Om Hamlet på The Globe

AV JAN KÄLL

Vi såg Shakespeares Hamlet på *The Globe* i London. Rollen som Hamlet gjordes av teaterns konstnärliga ledare Michelle Terry. Samtliga av de centrala, yngre manliga personerna i pjäsen (alltså Horatius, Laertes och Marcellus, men även Guildenstern) spelades för övrigt av kvinnor, medan Ofelia spelades av en man. Detta grepp framstod dock inte som i sig viktigt. Det utgjorde inte någon övergripande *tolkning* av Shakespeares pjäs. Därför störde det inte heller upplevelsen.

The Globe Theatre som den står i dag på Themsens västra strand – om än inte riktigt på samma plats där den ursprungligen stod – är en kopia av Shakespeares egen The Globe, som fattade eld och brann ner under en föreställning av Henrik VIII år 1613. Den nya The Globe, som uppfördes 1997, är inte någon turistspekulation – även om teatern en lång och varm sommar som denna naturligtvis fungerar som en utmärkt turistattraktion. Nej, den grundläggande idén med teatern är att så långt möjligt återskapa de förhållande som Shakespeares och hans skådespelartrupp arbetade under. Det är ett försök att hålla traditionen levande.

Som på Shakespeares tid spelar man på en tom scen, det vill säga utan scenografi och med endast den nödvändiga handrekvisitan. I Hamlets fall några svärd, en bok och i slutscenen giftkalken. Kostymeringen är likaledes enkel. Hopplockad, markerad. Såvitt man vet av tillgänglig dokumentation

var det också så pjäserna framfördes på Shakespeares egen tid.

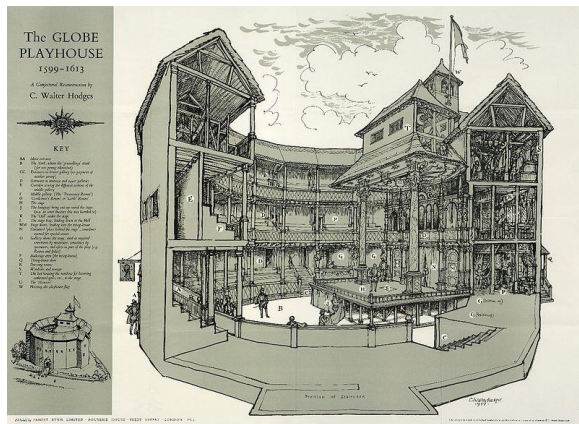
Publiken sitter i en halvcirkel i tre gallerier runt tre av den rektangulära scenens sidor. Det finns även billigare ståplatser på gårdsplanen framför scenen. The Globe är en friluftsteater såtillvida att innergården saknar tak. Föreställningarna framförs utan annan belysning än dagsljus. Det innebär att skådespelarna ser publiken lika tydligt som publiken ser skådespelarna.

Shakespeares The Globe i London, återuppbyggd 1997. Teatern är en kopia av den ursprungliga teatern, som brann ner 1613. [Källa: Creative Commons]

Man bör hålla i minnet att Shakespeare levde och verkade under den bildstormande reformationen. Inga utsmyckningar och ogudaktiga extravaganser var tillåtna. Hos Shakespeare är därför ordet allt. De bilder som behövdes var publiken tvungna att själva suggerera. Det räcker att erinra om Henrik V, där publiken uppmanas föreställa sig beridna härar och stora fältslag på scenen. Detta gäller för i stort sett samtliga Shakespeares krönikespel. Och i tragedier som Kung Lear eller Antonius och Cleopatra. Pjäserna utspelar sig på många olika platser och i de mest skiftande miljöer. En scen utspelar sig i Egypten, nästa i Rom. Då man arbetade helt utan scenografi och

dekor var åskådarna tvungna att själva föreställa sig dessa scenförändringar. Därav ordens vikt.

Rekonstruktion av C. Walter Hodges (1958) hur Shakespeares teater kan ha sett ut. [Källa: Creative Commons]

I den bemärkelsen kan Hamlet, som i stort sett bara utspelar sig på Helsingörs slott, vid första ögonkastet framstå som mer av ett kammerspel. Kanske skulle man till och med kunna förledas säga att det är ett psykologiskt drama? Men det stämmer inte. För även om Hamlet ofta spelas som vore det fråga om borgerlig psykologisk realism, har pjäsen inga sådana element. Shakespeare saknar psykologi. Det är tveksamt om termen ens existerade på hans tid. Men i likhet med alla andra med ett normalt fungerande själsliv kunde han iaktta sina egna tankar och föreställningar och konstatera att människan har ett inre liv, något som med all önskvärd tydlighet framgår av hans pjäser. Men "psykologiserade" gjorde han inte. Inte ens i Hamlet.

Där finns mysterier. Pjäsen väcker mängder med frågor. Varför gör Hamlet i ena stunden så och i den andra så? Är han galen på riktigt eller låtsas han? Shakespeare ger oss inga tydliga svar. Helt enkelt för att dessa frågor inte intresserade honom eller hans samtid. Shakespeare är en historieberättare. Det är där han lägger sin kraft, på att spinna intrigen och driva handlingen

framåt. Hamlets monologer är riktade utåt, till publiken. Även om orden i sig kan inbjuda till introspektion är det inte det det handlar om.

Ta den mest berömda av Hamlets texter:

Att vara eller inte vara: det är frågan:

om det är ädlare att tåla
ett skändligt ödes hugg och slag
eller ta till vapen mot ett hav av plågor,
och genom att bekämpa dem få slut på dem?

Att dö: att sova;

inget mer; och med att sova menar vi att
göra slut på

hjärtats värk och de tusen våldsamma slag
som är köttets arvedel – det vore ett slut,
en nåd att stilla be om.

Att dö, att sova;

att sova: kanske drömma: ja, se där är
haken!

För vilka drömmar kan komma i dödens
sömn

när vi vräkt av oss det dödliga livets kaos?

Den tanken hejdar oss, det är sådan
hänsyn

som gör livets olycka så lång;

för vem skulle tåla tidens rapp och hån,
tyrannens övergrepp, stolta mäns förakt,

försmådd kärleks smärta, lagens tröghet,
ämbetsmäns fräckhet och de sparkar

medelmåttan utdelar mot den tåliga
förtjänsten,

om han själv med en vanlig dolk

kunde dra sig ur ruljangsen? Vem skulle
bära dessa bördor,

grymta och svettas under livets ok,

om det inte vore för fruktan för något efter
döden,

detta oupptäckta land från vars gräns
ingen resenär återvänder?

Det förvillar viljan

och får oss att hellre bära våra invanda
plågor

än att fly till andra som vi inte känner.

Så gör medvetandet oss alla till ynkryggar:

och så förvandlas beslutsamhetens friska
hy

till eftertankens kranka blekhet,

och företag av största vikt

förlorar namnet handling. [1]

Detta är inte en monolog i betydelsen av ett inre samtal man för med sig själv. Ingen ordmatta på vilken skådespelaren ska lägga fram sina känslor. På engelska används termen *speech*. Det är alltså menat att riktas utåt, till publiken. Skådespelaren som spelar rollen resonerar med publiken.

William Shakespeare som han kanske såg ut.

Just detta är Shakespeares styrka. Hans brist på psykologiserande tvingar skådespelarna att spela sina roller ”uti-från”, så att de samtidigt som de gestaltar rollen också beskriver och kommenterar den och de handlingar som gestalten utför. Det var det greppet hos Shakespeare som Brecht fann så användbart. Det som gör Hamlet så levande – och samtidigt så ogripbar – är att han i varje ny scen uppträder i en annan skepnad än i den föregående. Det är klart att man skulle kunna kalla det ett psykologiskt fenomen, men den som söker efter de psykologiska bevekelsegrunderna bakom Shakespeares gestalter finner intet.

Det intressanta med The Globe och dess ensemble är att de genom att underkasta sig de yttre former under vilka Shakespeares pjäser ursprungligen uppfördes också närmar sig det sätt på

vilket pjäserna troligen en gång spelades. De spelar texten snabbt och lätt, och låter det komiska – *the wittines* – hela tiden gå jämsides med det tragiska. Berättandet (teaterns *episka element* som Brecht skulle ha sagt) träder i förgrunden. Det ger Shakespeares texter ett liv de inte alltid haft på andra scener.

Sedan är det förstås något särskilt med att se och höra Shakespeare på engelska. Det blir aldrig riktigt samma sak på ett annat språk. På samma sätt som Strindberg förblir bäst på svenska.

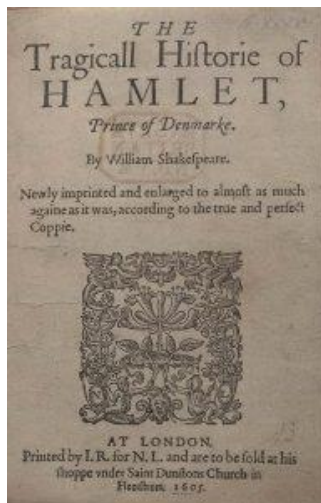
Så har man lite tid och en smula pengar över rekommenderar jag ett besök på The Globe och någon av dess Shakespeareföreställningar. Det är levande och folklig teater.

NOTER

[1] Översättningen är min egen, om än med benägna lån från Britt G. Hallqvist och Sture Pyk vad avser de numera även på svenska bevingade uttrycken ”beslutsamhetens friska hy”, ”eftertankens kranke blekhet” och ”dra sig ur ruljangsen”. Den engelska texten lyder:

To be, or not to be: that is the question:
Whether 'tis nobler in the mind to suffer
The slings and arrows of outrageous
fortune,
Or to take arms against a sea of troubles,
And by opposing end them? To die: to
sleep;
No more; and by a sleep to say we end
The heartache and the thousand natural
shocks
That flesh is heir to, 'tis a consummation
Devoutly to be wish'd. To die, to sleep;
To sleep: perchance to dream: ay, there's
the rub;
For in that sleep of death what dreams
may come
When we have shuffled off this mortal coil,
Must give us pause: there's the respect
That makes calamity of so long life;
For who would bear the whips and scorns

of time,
The oppressor's wrong, the proud man's
contumely,
The pangs of despised love, the law's delay,
The insolence of office and the spurns
That patient merit of the unworthy takes,
When he himself might his quietus make
With a bare bodkin? who would fardels
bear,
To grunt and sweat under a weary life,
But that the dread of something after
death,
The undiscover'd country from whose
bourn
No traveller returns, puzzles the will
And makes us rather bear those ills we
have
Than fly to others that we know not of?
Thus conscience does make cowards of us
all;
And thus the native hue of resolution
Is sicklied o'er with the pale cast of
thought,
And enterprises of great pith and moment
With this regard their currents turn awry,

Shakespeare Quartos Project

Tidsbild

Resebrev från Sydfrankrike. Juni 2018.

AV PER-OLOV KÄLL

Anlände igår till Abeilhan, vår lilla franska kommun som ligger i den f.d. regionen Languedoc-Roussillon i Sydfrankrike. "Före detta" därför att för två år sedan slogs vår region samman med sin västra grannregion, Midi-Pyrénées, och bildade den nya storregionen Occitanie (sv. Occitanien). Den som är intresserad kan se vår regions flagga på bilden nedan, på den andra den sittande presidenten. Hon heter Carole Delga, är socialist (*Parti socialiste*) och skulle antagligen ha gjort sig bra i huvudrollen i filmen *Amelie* från Montmartre. (I verkligheten spelades rollen av en annan fransk skönhet, Audrey Tautou.) Man kan lägga märke till att president Delga på fotografiet inte tvekar att visa sina framtänder. För den som finner detta påpekande något egendomligt tillägger jag genast att jag strax återkommer till ämnet.

Regionen Occitanies flagga. Regionen består av 13 departement och har knappt 6 miljoner invånare. Huvudstad är Toulouse.

De franska regionerna motsvaras väl närmast av våra län. Och Frankrikes regionala utveckling påminner om den svenska: mindre enheter slås samman

till större. Vilket förmodligen kan motiveras både med ekonomiska och andra (rationella) skäl. En viktig skillnad kvarstår dock. Medan Sverige i den stora kommunreformen i början på 1970-talet reducerade antalet kommuner från drygt 2500 (år 1930) till 290 har Frankrike i stort sett behållit sin traditionella kommunala struktur. Det finns drygt 36 000 kommuner i Frankrike. Uttryckt på annat sätt betyder det att medan det genomsnittliga antalet invånare per kommun i Sverige är 34 000 är det i Frankrike 1800. Ungefär. Den kommunala demokratin är således på ett helt annat sätt levande i Frankrike jämfört med Sverige. Ett arv från 1789.

Carole Delga, president i regionen Occitanie i Sydfrankrike.

När vi var här i påsk möttes vi av snöslask på gatorna (även om det försvann snabbt) men nu är temperaturen den för säsongen normala, det vill säga runt 30 °C. Riktigt med regn har gjort att grönskan överväldigar och trädgårdarnas blomsterrabatter är som psykedeliska färgexplosioner. Livet är ibland vackert.

I morgon åker vi antagligen upp i bergen för att bada i floden Orb. Den floden har sin upprinnelse i Centralmassivet (*Massif Central*) drygt 800 meter över havet och efter 1400 kilometers vindlande och krumbuktande genom det languedocska landskapet lämnar den Frankrikes jord och rinner ut i Medelhavet vid Valras-Plage, en populär semesterort.

Om det finns ett hinsides paradiset – vilket jag i motsats till muslimska självmordsbombare tvivlar på – kommer man där att kunna sitta under trädens skugga vid en flod Orb och läsa en intressant bok. Låt oss säga Balzacs *Förlorade illusioner* eller österrikaren Stefan Zweigs biografi över Marie Antoinette.

Den badbara floden Orb

Varför Marie Antoinette? Därför att hon blev ofrånkomlig i det ögonblick jag började intressera mig för den stora franska porträttmålaren Élisabeth Vigée-Lebrun (1755-1842), som målade tjugo eller trettio porträtt av den franska drottningen. Till denna märk-

liga konstnär hoppas jag återkomma i en senare artikel.

Stefan Zweig, som var österrikisk jude, skrev om Marie Antoinette en bok som verkar lika omsorgsfullt förarbetad som den är elegant skriven. Elegans, föredomsfrihet och kultiverad stil utmärkte honom. År 1942 begick dock Zweig tillsammans med sin dåvarande hustru självmord i Rio de Janeiro på flykt undan Hitler. På ett sätt erinrade hans öde om Marie Antoinettes. Åtminstone så till vida att han från en uppburen ställning fick se sitt liv ödelagt. Som framgångsrik och rikligt honorerad författare hade han i mitten på 1930-talet från sitt hus i Salzburg på gränsen till Bayern kunnat blicka tvärs över dalen mot det grandiosa hus i Obersalzburg, som den uppåtgående politiska stjärnan Hitler låtit uppföra åt sig. Fast utan att riktigt inse vad som komma skulle. Han skildrade detta i sin läsvärda självbiografi *Världen av igår* (*Die Welt von Gestern*), avslutad samma år som han tog sitt liv med en överdos "Veronal" (Barbital).

Stefan Zweigs hus på Kapuzinerberg 5 i Salzburg. Från sitt hus kunde Zweig se in i Bayern till Hitlers Obersalzburg.

Om Marie Antoinette sas det att hon, när hon hörde att Paris kvinnor var på marsch mot Versailles för att kräva av kungen att han beordrade Paris bagare att baka bröd så att det även räckte till de fattiga, ska ha yttrat:

–Om de saknar bröd kan de väl äta kakor.

Men den historien är en skröna. Enligt den bild Zweig ger var Marie Antoinette inte cynisk på det sättet. I unga år var hon i huvudsak en lättsam ”party-pingla”, som bara inte kunde låta bli att gäspa när det blev tal om politik, Versailleshovets strikta etikettsregler eller – för den delen – mer intellektuellt krävande samtalsämnen. Fast hon saknade inte smak eller känsla för estetiskt raffinemang. Det tycks numera belagt att den som verkligen uttalade sig på detta sätt, kanske i en likartad situation, var Ludvig XIV:s gemål Maria Teresia av Österrike. Ej att förväxla med Marie Antoinettes mor, som hette likadant och var Österrikes kejsarinna. Det påstås att den seriöst statsbyggande Ludvig XIV ska ha blivit djupt generad över sin gemåls billiga kommentar.

Marie Antoinette hyste uppenbarligen en stor beundran för Vigée-Lebruns talang som porträttmålare. Det var hon inte ensam om. Med tiden skulle snart sagt varje europeiskt hov av någon betydelse slå upp portarna för den flitiga fransyskan, som oförtrutet målade sig igenom Europas överklass. Till beundrarskaran sällade sig sådana som Katarina II av Ryssland, även kallad ”den Stora”. Vigée-Lebrun kom att tillbringa sex år i Ryssland.

På Salongen i Paris 1786 hade den trettioåriga Elisabeth Vigée-Lebrun låtit ställa ut nedanstående självporträtt, där hon omfamnar sin lilla dotter. Tavlan har titeln *Moderskärlek*. Att säga att den väckte skandal är nog för starkt. Men den framkallade motvilja hos delar av publiken och ironiska kommentarer från etablerade konstkritiker.

Detta förvånar oss. Är det inte en rätt typiskt romantisk (eller snarare *roman-*

tiserande) bild av en mors kärlek till sin lilla dotter? Att handen som hållit i penseln tillhör en mycket skicklig konstnär är odiskutabelt. Men balanserar inte för oss uttrycken i moderns och barnets ögon på gränsen till det lätt sentimentala?

Élisabeth Vigée-Lebrun. Självporträtt med dotter Julie (Louise). Olja på duk, 1786.

Det ”fel”, som för oss är osynligt men inte var det för det sena 1700-talets konstpublik, är att modern, Vigée-Lebrun, genom sitt leende blottar tänderna. Århundraden av konstnärstradition hade lärt porträttmålarna att man inte visar upp sin modells tandstatus, som ofta var dålig. Så gjorde man bara inte. När visade Leonardo da Vincis *Mona Lisa* sina tänder sist?

Vigée-Lebrun bryter mot en etablerad konstkonvention och ådrog sig kritik för detta. Det var hon nog i och för sig beredd på. Men det är överraskande att en så sentida skribent som Simone de Beauvoir inte heller kan låta bli att reta sig på sin landsmaninnas leende. I sin *Det andra könet* (*Le Deuxième sexe*, 1949), sedan länge upphöjd till en feminismens klassiker, skriver hon:

”Det är också hennes person som är hennes huvudsakliga – och ibland hennes enda – intresse: madame Vigée-Lebrun upphör aldrig att fästa sitt leende moderskap på duken.”

Jag diskuterar inte de Bauvoirs yttrande vidare. Ett intryck är att hon inte var särskilt intresserad av Frankrikes många kvinnliga konstnärer.

Men att Madame Vigée-Lebrun var konstnärligt djärv och förmår bryta mot traditioner, innebär inte att hon var politiskt radikal. Tvärtom. Den Franska revolutionen är för henne en styggelse. Inte så få av de ädlingar hon försörjer sig på att avbilda (Marie Antoinette!) mister i de tumultartade striderna åren efter 1789 sina huvuden. Den 6 augusti 1789 – samma dag som Ludvig XVI och Marie Antoinette under bevakning av Nationalgardets trupper förs från Versailles till Tuilerierna i Paris – sätter hon sig tillsammans med sin dotter i en diligens, som för henne ut ur Frankrike. Exilen kommer att vara i tretton år till dess Frankrikes nye statschef förste konsult Napoleon Bonaparte knäpper med fingrarna och ber henne återvända till Paris.

Nåväl, om Marie Antoinette nu inte var cynisk – eller för den delen sexuellt liderlig på det sätt som de populära, mer eller mindre pornografiska underjordiska antiroyalistiska pamfletterna gjorde gällande – var hon och hennes hov inte desto mindre bortskämda och ansvarlösa. Därtill mycket dyra i drift. Bakom allt detta låg en slags sorglöshetens naivitet, som ledde till att hon och hennes make (Ludvig XVI, som dock ska ha tvekat) kunde dras med i Gustav III:s och Axel von Fersens vidlyftiga planer att förmå kungaparet att fly ur Louvren och ställa sig i spetsen för det utländska motståndet mot den nyupprättade republiken. Efter detta odiskutabla landsförräderi – lysande

skildrat av Ettore Scola i filmen ”Natten i Varennes” – kunde historien nog bara sluta på ett sätt.

”Den Kungliga Dildon” var en av de anonyma pornografiska pamfletter som angrep Marie Antoinette. Här beundrar hon den jättepenis där Monsieur Lafayette tagit plats i sadeln.

Ett av våra kulinariska vattenhål i Languedoc är ”Petit Pierre” i Bouzigues. Egentligen är det en ostronproducent, en av många i Bouzigues, där det även finns gott om solbrända turister och en hel del villor, som ger ett intryck av att ägaren är stadd vid kassa. När man går in i den lilla butiken möts man på höger sida av ostronbaljor med flödande vatten (ostron som vi antar nyligen skördats ur havet) och den som vill kan handla ett tjog eller två direkt över disk. Som väntat varierar priset med ostronets storlek och kvalitet.

Men man kan också slå sig ner och avnjuta sina ostron på plats i den lilla

serveringen i sällskap med ett glas vin eller två. Restaurangen, i detta sammanhang en hyperbol, är mycket rustik och man sitter på brädor, som verkar ha tillhört förlista fiskefartyg. Men utsikten över Étang de Thau, där de omfattande ostronodlingarna befinner sig, är inte att klaga på. I bakgrunden skymtar på avstånd staden Sète, en av Frankrikes stora hamnstäder.

Utsikt från "Petit Pierre" i Bouzigues. På avstånd skymtar staden Sète.

Också Sète (uttalas Säät) är flitigt besökt av turister. En tidig svensk sådan var August Strindberg, som ägnade staden ett stycke i sin reseskildring *Bland franska bönder* utgiven 1889 på Bonniers förlag – hundra år efter Franska revolutionen. Strindberg stavar stadens namn Cette.

Strindberg roades av de populära båtturneringar som arrangerades i staden – och för övrigt görs så allttjämt – där studenter utrustade med trälansar söker putta ned varandra i vattnet. I bokens andra avdelning, "Autopsier och intervjuer", skriver han i kapitel 7, som har rubriken "Languedoc och Provence":

"Det är en solig söndagseftermiddag, när vi stiga ur tåget och direkt därifrån råka in i en brokig folkmassa, skrattande, handklappande, skrikande utmed kanalstranden och spärrande vår väg upp till staden. Och vi kastas huvudstupa in i en folkfest. På vattnet uppföres nämligen en tävlingsstrid,

en tornering mellan besättningarna i tvenne bjärt målade båtar. Trummor och pipor ljuda från musikkårer i båtarnes förstävar, och från trampoliner i aktern söka vitklädda kämpar med sköldar och lansar av trä att stöta ner varandra i vattnet. Det är en livlig scen, och när en hjälte plumsar ner, åstadkommer folkmassan på stränderna ett stort larm." [1]

Det är fortfarande lika varmt här i Le Midi (Sydfrankrike) och efter att även denna dag ha tillbringat ett antal timmar vid floden Orb drabbas vi av en omåttlig kaffetörst. För att råda bot på detta begär stannar vi på hemvägen vid torget i byn Murviel-lès-Béziers och går in i det närbelägna Café Le Nouveau. Just som vi kommer in i lokalen, där ett dussin karlar uppehåller sig, ser vi på en storbildskärm att åttondelsfinalen i fotbolls-VM mellan Frankrike och Argentina just ska börja. När Marseljäsen ljuder över fotbollsarenan stämmer grabbarna i baren in med full bas och som blyga svenskar (utan så värst mycken annan nationalhymnserfarenhet än Du gamla, du fria) känns det som om taket ska lyftas av lokalen.

Man får erkänna att det är skillnad på nationalhymn och nationalhymn.

Den välkända refrängen till Marseljäsen, som skrevs och komponerades av officeren Claude Joseph Rouget de Lisle i Marseille (därav namnet) den 24-25 april 1792, lyder:

Aux armes, citoyens
Formez vos bataillons,
Marchons, marchons!
Qu'un sang impur
Aubreuve nos sillons !

I fri översättning (ej av mig):

Till vapen, medborgare,
Ställ upp på raka led,
Framåt, framåt !

Låt fiendens orena blod
Flyta på vår jord !

Den som vill kan höra hur den låter med
Edith Piafs oförgätliga röst [2].

NOTER

[1]
<http://runeberg.org/strindbg/franbond/0183.html>

[2]
<https://www.youtube.com/watch?v=JJsAguWQvdQ>